

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Mediabilder av elevers litteracitet

En diskursteoretisk analys av texter publicerade i Dagens
Nyheter och Aftonbladet år 2014

Jonathan Mattisson
LAU 395, VT 2015
Handledare: Christoffer Dahl
Examinator: Jenny Bergenmar
Rapportnummer: VT15-1150-02

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Mediabilder av elevers litteracitet. En diskursteoretisk analys av texter publicerade i Dagens Nyheter och Aftonbladet år 2014

Författare: Jonathan Mattisson

Termin och år: Vårterminen 2015

Kursansvarig institution: LAU 395: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Christoffer Dahl

Examinator: Jenny Bergenmar

Rapportnummer: VT15-1150-02

Nyckelord: Diskursteori, litteracitet, medias makt, PISA, Aftonbladet, Dagens Nyheter

Sammanfattning:

I föreliggande uppsats genomförs en analys av tidningsartiklar om elevers litteracitet, som har publicerats i Aftonbladet och Dagens Nyheter under år 2014. Uppsatsens teoretiska ramverk utgår från Laclau och Mouffes (2008) diskursteori och för att konkretisera mitt tillvägagångssätt har Sahlins (1999) diskursanalytiska metod använts. Även forskning kring medias makt och kring elevers litteracitet har inkluderats i uppsatsen för att synliggöra hur media, genom påverkan på exempelvis medborgarnas verklighetsuppfattning och den politiska dagordningen, påverkar skolan samt för att placera resultaten i en vidare litteracitetskontext.

Uppsatsen syftar, utifrån ovanstående bakgrund, till att synliggöra och kritiskt granska vilken bild som artikuleras diskursivt av de svenska elevernas litteracitet i de valda tidningarna. Följande frågor kommer att besvaras: Hur artikuleras den svenska mediedebatten kring elevers litteracitet i tidningarna Aftonbladet och Dagens Nyheter år 2014? Hur förhåller sig dessa diskurser till det aktuella forskningsläget gällande vilka litteracitetsförmågor som ska premieras i den svenska skolan? Vilka likheter och skillnader finns mellan de diskurser som artikuleras i de båda tidningarna?

Texterna i Aftonbladet polemiserar mot den litteraturpolitiska och skolpolitiska diskursen under alliansregerings styre. Istället förespråkas ökad tillgänglighet av litteratur, ekonomiska bidrag för läsfrämjande och minskad segregation för att på så sätt förbättra elevernas litteracitet. De polemiserar även mot hur PISA-debatten är artikulerad, eftersom viktiga frågor utelämnas. En god litteracitetsförmåga är någonting som alla ska uppnå, men vad denna förmåga innehåller lämnas i majoriteten av texterna outtalat. Skribenterna i Dagens Nyheter intervjuar många forskare inom litteracitetsområdet och det framgår att metoder för att uppnå en god litteracitet exempelvis kan vara användandet av lässtrategier eller högläsning. Om litteracitetsförmågan utvecklas kan exempelvis ordförrådet, skrivförmågan och den empatiska förmågan utvecklas. Flera av texterna utgår från ett bristperspektiv där det framgår vad eleverna saknar eftersom de inte kan läsa tryckta, traditionella böcker.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Litteracitet: en introduktion	2
1.2 Inom- och utomvetenskaplig relevans, syfte och frågeställningar	2
1.3 Uppsatsens disposition	3
2. Teoretisk anknytning	4
2.1 Laclau och Mouffes diskursteoretiska utgångspunkter	4
2.1.1 Diskursteoretiska grundantaganden	4
2.1.2 Diskursteorins beståndsdelar	5
2.1.3 Vanligt förekommande kritik mot diskursteorin	6
2.2 Litteracitetsbegreppets definition och relevans	6
2.2.1 Litteracitetspraktikers utformning och syfte	7
2.2.2 Litteracitet i diskursanalys	7
2.3 Legitimering av en medieanalys inom utbildningsvetenskap	8
2.3.1 Medieanalyser i det sociokulturella perspektivet på lärande	9
2.4 Summering	9
3. Metod	10
3.1. Diskursteorins vetenskapliga och metodiska förutsättningar	10
3.2 Tillvägagångssätt	10
3.3 Urval	11
3.4 Tillförlitlighet	13
4. Analys	14
4.1 Aftonbladet	14
4.2 Dagens Nyheter	17
4.3 Resultatet utifrån de teoretiska utgångspunkterna	20
4.3.1 Aftonbladet	20
4.3.2 Dagens Nyheter	21
4.4 Komparation	23
5. Diskussion	25
5.1. Teori- och Metoddiskussion	25
5.2. Resultatdiskussion	25
5.3. Resultatens relevans för lärarprofessionen	27
6. Slutsats	29
6.1. Förslag på vidare forskning	29
7. Käll- och Litteraturförteckning	30
7.1 Källförteckning	30
7.2 Litteraturförteckning	30

1. Inledning

Under 2000-talet har PISA-undersökningarna haft ett stort genomslag i skoldebatten, och det finns ett antal exempel på utbildningsreformer som har genomförts i deltagande länder på grund av ett missnöje som har uppstått gällande elevernas provresultat (Skolverket 2013:3, Jakobsson 2013:5,16). Resultaten från år 2012 var inget undantag; efter att den senaste PISA-undersökningen presenterades i december år 2013 intensifierades debatten om det svenska skolsystemet. Exempelvis läraryrkets status, elevernas sjunkande resultat och skolans jämlikhet debatterades och hur man skulle gå till väga för att finna lösningar på de problem som skolan genomsyrades av var centralt.

Startskottet till denna skoldebatt var att de svenska eleverna presterade sämre än vad OECD-länderna gjorde i genomsnitt, vilket kan ses som ännu en bekräftelse på att resultaten i den svenska skolan är fast i en nedåtgående spiral (Skolverket 2013:32, Davidsson et al 2013:38). Mer specifikt har de lågpresterande elevernas resultat under de senaste mätningarna försämrats mer än vad de högpresterande elevernas resultat har, vilket tyder på en ökad kunskapssegregation i Sverige (Skolverket 2013:33, Davidsson et al. 2013:50). Det är exempelvis fler elever i Sverige än i genomsnitt i OECD som inte kan läsa på en grundläggande nivå (Skolverket 2013:12, Jakobsson 2013:8). Vidare presterar de manliga eleverna i Sverige sämre än de kvinnliga och även denna skillnad är större än vad den är i OECD-länderna i genomsnitt (Skolverket 2013:16). Sammanfattningsvis visar dessa provresultat att Sverige på flera sätt utmärker sig i negativ bemärkelse i PISA-undersökningen.

Bilden av en skola i kris är inte allena rådande, utan det finns en tveksamhet i forskarsamhället över vilka egentliga slutsatser som det går att dra från undersökningar av den här karaktären (Jakobsson 2013:6). Det finns till exempel svårigheter i att översätta provfrågorna till olika språk, skillnader skolsystem emellan tas inte i beaktande, läroplanen överensstämmer inte alltid med det som mäts i undersökningen och det finns oftast stora skillnader mellan vad en samhällsmedborgare behöver kunna och vad det går att mäta i en provsituation av den här karaktären (Jakobsson 2013:18-21). Att denna kritik finns har dock inte inneburit att resultatens betydelse har nedtonats i media, utan resultaten används för att övervaka och utvärdera den institutionella effektiviteten och kvaliteten (Jakobsson 2012:16).

De artiklar som skrivs i media om den svenska skolans kunskapssituation och utmaningar befäster genom sitt genomslag, dagordningsmakt och tolkningsföreträde en diskurs för hur det går att tala om elevers resultat i den svenska skolan (Järvå och Dahlgren 2013: 342). De som arbetar i skolan måste förhålla sig till att skolan är en del av ett mätningssamhälle med stort medialt genomslag, där elevers resultat ska vara empiriskt belagda och jämförbara trots alla de skillnader som finns länder och skolsystem emellan (Jakobsson 2013:17). Oavsett hur giltiga de bilder som media målar upp av den svenska skolan är får de bilder som förmedlas ett stort genomslag. För att uppnå en ökad insikt i dessa bilder kan medier analyseras inom det utbildningsvetenskapliga forskningsområdet. Utifrån den ovanstående argumentationen har jag valt att, i den föreliggande uppsatsen, analysera texter som är publicerade i *Aftonbladet* och *Dagens Nyheter*, eftersom det är två tidningar som har ett stort genomslag och även olika politiska inriktningar. Denna analys ska genomföras utifrån Ernesto Laclau och Chantal Mouffes (2008) diskursteoretiska perspektiv, vilket är en forskningsingång som möjliggör ett synliggörande av hur det skrivs om elevers kunskaper i de två valda tidningarna. På grund av uppsatsens omfattning, min studieinriktning och intresseområden kommer jag endast att fokusera på ett av de kunskapsområden som har varit omdebatterade under

den undersökta perioden, elevernas litteracitet, vilket är ett begrepp som kommer att presenteras nedan.

1.1 Litteracitet: en introduktion

I avsnitt 2.2 kommer jag att redogöra för litteracitetsbegreppet på ett utförligare sätt. Här följer endast en kort introduktion.

I den engelska versionen av PISA-undersökningen används begreppet literacy för att beskriva elevens läsförmåga. Detta begrepp har översatts i den svenska versionen till läsförmåga eftersom literacy-begreppet har ansetts vara svåröversatt (Skolverket 2015:2). Literacy-begreppet eller litteracitet som det kan benämnas på svenska används dock inom den nutida litteraturdidaktiska forskningen och därför kommer jag att använda mig av detta begrepp fortsättningsvis (se t.ex. Janks 2010, Liberg & Säljö 2014, Elmfeldt & Erixon 2007:113-114). I PISA definieras literacy-begreppet för läsning på följande sätt:

En individs förmåga att förstå, använda och reflektera över och engagera sig i texter för att uppnå personliga mål, utveckla sina egna kunskaper och möjligheter, samt att delta i samhället. Utöver avkodning och förståelse, inbegriper läsning också tolkning och reflektion samt förmåga att använda läsning för att uppnå sina mål i livet. PISA:s fokus är på hur läsning används för att lära sig. (Skolverket 2015:3).

Läs- och skrivundervisningen ska enligt den ovanstående definitionen syfta till att utveckla elevens förmåga att ta till sig texter, reflektera över det lästa och sedan använda det lästa för att uppnå sina framtida mål. Att utvecklingen av elevens läsförmåga inte ska vara en isolerad aktivitet, utan att den ska vara en del av en utveckling av andra kompetenser är ett mål som även återfinns i kurs- och ämnesplanerna för ämnet svenska: ”I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.” (LGR 2011:222). Om eleverna ska utveckla dessa förmågor genom det lästa måste undervisningen ske i meningsfulla sammanhang, annars skapas ingen förståelse för varför eleverna har läst någonting och vad detta kan användas till (Liberg & Säljö 2014:360, 361, Bommarco & Parmenius Swärd 2012:95). Litteracitets-definitionen tar på så sätt avstånd från en läs- och skrivundervisning där förmågan att ta till sig en text ses som en isolerad aktivitet som inte inkluderas i ett vidare perspektiv. Förmågan att kunna läsa och skriva är en del av utvecklingen av den egna identiteten och förståelsen av andra, vilket, som jag synliggjorde ovan, även är ett mål som återfinns i läroplanen för ämnet svenska. På grund av att litteracitetsbegreppet återfinns i översatt version i den engelskspråkiga PISA-undersökningen, att flera litteraturdidaktiska forskare använder detta begrepp och att den grundläggande definitionen stämmer överens med läroplanens kunskapsmål kommer även jag i denna uppsats använda litteracitetsbegreppet. Texterna som analyseras kan använda andra begrepp och i så fall använder även jag dem när jag redogör för textens innehåll.

1.2 Inom- och utomvetenskaplig relevans, syfte och frågeställningar

De artiklar som har skrivits under år 2014 om elevens litteracitet i Aftonbladet och Dagens Nyheter har tidigare inte analyserats i något akademiskt sammanhang. Denna uppsats fyller därav en lucka i det utbildningsvetenskapliga forskningsfältet. Uppsatsen har även utomvetenskaplig relevans, eftersom den ger en inblick i hur svensk skola framställs i media i allmänhet och vilken litteracitet som diskursivt framhävs i synnerhet, vilket är frågor, som med tanke på hur mycket det skrivs om detta ämne, är av allmänt intresse.

Som framgått i föregående avsnitt har PISA-resultaten från år 2012 intensifierat debatten om den svenska skolan. Eftersom media är en stor maktfaktor gällande uttolkandet av världen, att det som skrivs har en legitimerande funktion och att det ofta ses som en sanning kan denna maktfaktor med fördel analyseras. Uppsatsen syftar, mot denna bakgrund, till att synliggöra och kritiskt granska vilken bild som konstrueras diskursivt av de svenska elevernas litteracitet under år 2014 i tidningarna Aftonbladet och Dagens Nyheter. Undersökningen kommer mer specifikt, genom den diskursteoretiska analysen, att kasta ljus över vilka förmågor som eleverna saknar och vilka förändringar som bör ske för att skolresultaten ska förbättras enligt det rådande diskursiva ramverket. Hur dessa förmågor förhåller sig till forskningsläget kring elevers litteracitet kommer även att analyseras för att på så sätt sätta in resultaten i en vetenskaplig kontext. Slutligen kommer resultatens betydelse för lärarprofessionen att diskuteras. Följande frågeställningar kommer ligga till grund för den föreliggande undersökningen:

- Hur förs den svenska mediedebatten kring elevers litteracitet i tidningarna Aftonbladet och Dagens Nyheter år 2014?
- Vilka likheter och skillnader finns mellan diskursernas utformning i de båda tidningarna?
- Hur förhåller sig dessa diskurser till det aktuella forskningsläget gällande vilka litteracitetsförmågor som ska premieras i den svenska skolan?

1.3 Uppsatsens disposition

I teoriavsnittet kommer relevanta delar av Laclau och Mouffes (2008) diskursteori att presenteras och sedan kommer jag att redogöra för tidigare forskning om elevers litteracitet samt varför en medieanalys kan genomföras i en utbildningsvetenskaplig uppsats. Denna teoridel kommer att mynna ut i tre frågeställningar som utifrån den teoretiska bakgrunden kommer att besvaras i uppsatsen. Därefter kommer mitt tillvägagångssätt, diskursteorins vetenskapliga förutsättningar, materialurval och uppsatsens tillförlitlighet att presenteras. Analysdelen är uppdelad i tre delar: Först analyseras de valda texterna utifrån den valda metoden, sedan analyseras resultaten utifrån de teoretiska utgångspunkterna och till sist kompareras resultaten från undersökningarna av de två tidningarna. I diskussionsdelen diskuteras de teoretiska och metodiska valen, sedan diskuteras uppsatsens resultat och slutligen diskuteras resultatens relevans för lärarprofessionen. I uppsatsens avslutande del konkluderas uppsatsens slutsatser och till sist presenteras förslag på vidare forskning.

2. Teoretisk anknytning

2.1 Laclau och Mouffes diskursteoretiska utgångspunkter

Mouffe och Laclaus diskursteori placeras vanligtvis in i den poststrukturalistiska forskningstraditionen. De tar avstånd från den strukturalistiska grundidén om att språkets beståndsdelar kan placeras in på en given plats i ett strukturellt system. Istället utgår de från att strukturen är förändringsbenägen och relativ. Diskursteorin har även teoretisk samhörighet med språkvetenskapen, eftersom det är språkliga betydelsebildningar som vanligtvis ligger till grund för de analyser som görs i denna teoribildning (Winther Jørgensen & Phillips 2000:40). Hermeneutiken är en annan viktig utgångspunkt i de diskursteoretiska idealen, eftersom båda teorierna är tolkande vetenskaper i en föränderlig och meningsfull värld (Bergström och Boréus 2012:368,369). Slutligen är även Laclau och Mouffes teoribildning postmarxistisk. De benämns som postmarxister eftersom de till skillnad från marxismens ursprungliga utgångspunkter fokuserar på hur ett samhälle formas och omformas på ett idémässigt plan. Mer specifikt är den pågående politiska kampen om vad som kan och får uttryckas central, samtidigt som produktionsförhållandena och dess tillhörande klasskamper lämnas i periferin (Howarth 2007:19-21).

Laclau och Mouffe skiljer inte på diskursiva och icke-diskursiva praktiker utan alla meningsfulla praktiker innefattas i deras diskursteori (Howarth 2007:120). Det finns därmed inte någon motsättning mellan tanke och verklighet, utan allting ingår i den relationella och föränderliga diskursens totalitet (Laclau & Mouffe 2008:165). Det språk som beskriver verkligheten har inte någon objektiv och bestående mening, utan det blir betydelsebärande genom konflikter och konventioner i de aktuella språkliga kontexterna (Winther Jørgensen & Phillips 2000:32, Howarth 2007:135). Ett objekts eller en utsagas mening tillskrivs, med andra ord, i diskursen, där alla handlingar och idéer ses som meningsfulla och som en produkt av det regelsystem som råder (Howarth 2007:17, Winther Jørgensen & Phillips 2000:42). En sanning är alltså i detta sammanhang alltid en diskursiv konstruktion och därmed relativ (Winther Jørgensen & Phillips 2000:56). Eftersom mening konstrueras i de olika diskurserna går det varken att konstruera eller fullständigt upplösa en objektiv verklighet (Laclau & Mouffe 2008:190). Objekt förblir därmed alltid tillfälliga, relationella och kontextuella (Howarth 2007:17). Objekt är med andra ord per definition aldrig givna utan tillblivelsevillkor, utan det är i det som Laclau och Mouffe (2008:159, 161) benämner som den meningsskapande processen som objekt får sin mening. I denna meningsskapande process avgörs det om exempelvis ett fenomen så som åska ska ses som ett naturfenomen eller om det ska ses som guds vrede. Att det, enligt denna teori, är den meningsskapande processen som avgör hur någonting ska tolkas innebär mer konkret för min studie att ett politiskt beslut eller förslag gällande skolans utformning kan ses ur flera olika synvinklar beroende på vilken diskurs de tillhör. Detta är en viktig utgångspunkt att ta i beaktande när förståelse ska skapas för varför skribenter använder begrepp på olika sätt.

2.1.1 Diskursteoretiska grundantaganden

Inom diskursteorin är den artikulatoriska processen central, vilket är ett fenomen som innebär att bilden av verkligheten förändras genom att en politisk vilja uttrycks (Laclau & Mouffe 2008:157, Gustavsson 2008:12). Att ett fenomen kan beskrivas som ett naturfenomen eller som guds vrede, som i exemplet från det föregående stycket, är ett exempel på hur bilden av verkligheten kan förändras genom den artikulatoriska praktiken. Dessa artikuleringar förändrar diskursens identitet och artikulationerna är alltid kontingenta; tillfälliga bestämningar i en obestämbart terräng (Winther Jørgensen & Phillips 2000:35, 43). Det är inte endast språkliga betydelseskiftningar som sker i

artikulationen, utan både idéers och praktikers mening fixeras på nytt (Howarth 2007:118, 119). I en diskurs kan exempelvis det fria skolvalet ses som någonting positivt enligt den tillfälliga bestämningen, medan det kan ses som negativt enligt en annan tillfällig bestämning. Vilken betydelse man lägger in i detta begrepp har ingen objektiv och bestående grund.

Av de artikulationer som sker är det vissa som ses som självklara. Dessa diskurser benämner Laclau och Mouffe som objektiva. Ett exempel på en diskurs av den här karaktären är diskursen om att barn är annorlunda än vuxna: I dag ses detta påstående som självklart (objektivt), fast för 100 år sedan var snarare den allmänna synen att barn var unga vuxna (Winther Jørgensen & Phillips 2000:43). Strukturer av den här karaktären, som anses vara objektiva, är svåra att förändra (Winther Jørgensen & Phillips 2000:62, 63)

Ett annat centralt begrepp inom diskursteorin är hegemoni, vilket är en samhällsordning som inte utmanas, trots att en samhällsklass är överordnad en annan (Bergström och Boréus 2012:372). När den samhällsklass som är överordnad hegemoniserar över de andra samhällsklasserna konstruerar de intressen som de själva representerar (Laclau & Mouffe 2008:178). Dessa intressefält kan endast skapas och omskapas genom den artikulatoriska praktiken (Laclau & Mouffe 2008:195). I samhället finns det fler politiska ideal och röster än vad som ryms inom en diskurs och därför benämns de möjliga utformningarna av diskursen som överbestämda.

Det finns en utsida och en insida i diskursen och det är endast insidan som är representerad i den artikulerade hegemonin. De andra betydelsemöjligheterna tillhör diskursens utsida, som benämns som det diskursiva fältet (Laclau & Mouffe 2008:180, Bergström och Boréus 2012:366, Winther Jørgensen & Phillips 2000:34). Om andra betydelsebildningar ska ingå i diskursen måste en nedbrytning och omformulering av den rådande hegemonin genomföras. Inom diskursteorin kallas detta för en dekonstruktion (Winther Jørgensen & Phillips 2000:56). Förmågan att kunna läsa kan exempelvis i en hegemonisk diskurs ses som en oemotsagd positiv egenskap, eftersom läsning kan leda till ett utvecklat intellekt. Diskursen har artikulerats på ett sätt som förknippar läsning med ett utvecklat intellekt. En annan tänkbar anledning att läsa hade kunnat vara att fördriva tiden. I en diskurs där läsforskare förknippar läsning med intellektuell utveckling kan det vara svårt att hävda tidsfördrivsargumentets relevans; den hegemoniska diskursen placerar detta argument i det diskursiva fältet. Om en nedbrytning och omformulering av diskursen sker kan läsning som ett avkopplande tidsfördriv bli ett relevant argument till varför man ska läsa litteratur. Hur begrepp värderas och förhåller sig till varandra avgörs sammantaget av hur diskursen artikuleras. Om någon hade velat att läsning ska förknippas med tidsfördriv istället för en syssla som utvecklar intellektet hade denna person varit en antagonist i diskursen. Antagonister är de som anser sig vara motståndare mot denna rådande struktur som har skapats. Dessa motståndarna vill artikulera diskursen på ett annorlunda sätt (Bergström och Boréus 2012:370, Winther Jørgensen & Phillips 2000:55).

2.1.2 Diskursteorins beståndsdelar

Ord benämns inom diskursteorin som tecken, som både innefattar ordets uttryck och innehåll (Bergström och Boréus 2012:365). Det innebär mer konkret att tecknet hund har likheter med tecknet kund på en uttrycklig nivå och likheter med tecknet katt på en innehållslig nivå. De tecken som kantas av en ständig betydelsekamp och som förblir mångtydiga benämns som element. Att ett tecken benämns som element innebär att de inte har fått en specifik betydelse inom diskursen och att de därmed inte är diskursivt artikulerade. Inom det politiska fältet kan tecken som exempelvis demokrati vara element eftersom olika aktörer inom diskursen fyller tecknet med differentierat

innehåll (Bergström och Boréus 2012:365, Winther Jørgensen & Phillips 2000:34, Howarth 2007:119, Laclau & Mouffe 2008:158).

Ett tecken som har blivit diskursivt artikulerat och som därmed ingår i en diskurs benämns inom diskursteorin som moment (Bergström och Boréus 2012:366). Denna betydelsebildning utgör aldrig en slutgiltig fixering, utan moment är alltid potentiella element (Laclau & Mouffe 2008:157, 159, Winther Jørgensen & Phillips 2000:31,36). Att tecken aldrig kan bli fullständigt definierade har sin grund i att det, som jag skrev ovan, alltid kommer finnas yttre krafter som vill definiera diskursen på ett annat sätt (Howarth 2007:120).

Nod eller nodalpunkt är ett tecken som är privilegierat och som andra tecken i diskursen ordnas runt (Laclau & Mouffe 2008:168, Bergström och Boréus 2012:367, Winther Jørgensen & Phillips 2000:33, Howarth 2007:127). Nodalpunkten länkas samman med andra begrepp i kedjor som benämns som ekvivalenskedjor (Bergström och Boréus 2012:367). Ett exempel på en nodalpunkt i en diskurs om litteracitet kan vara just tecknet litteracitet. I en diskurs kan en utvecklad litteracitetsförmåga förknippas med förmågan att skapa bilder när man läser, förstå abstrakt innehåll och leva sig in i andra människors liv. Dessa förmågor utgör diskursens ekvivalenskedja.

2.1.3 Vanligt förekommande kritik mot diskursteorin

På grund av att man inom Laclau och Mouffes diskursteori tar avstånd från en vetenskapssyn där man menar att samhällsfenomen kan beläggas empiriskt och objektivt har teorin fått utstå viss kritik för dess ontologiska utgångspunkter. I bemötandet av denna kritik menar man inom denna teoribildning att vi befinner oss i ett paradigm där vår syn på objektivitet är färgad av den diskurs som råder, och vi kan därför inte fastställa om en utsaga är objektiv (Bergström och Boréus 2012:402). Eftersom språket inte är objektivt och att fenomen endast får mening i diskursen leder det till att det inte går att via verklighet belägga om någonting är sant eller falskt (Bergström och Boréus 2012:368, 401). Även om allt är en relativistisk konstruktion kan man dock, genom att sätta sig in i en diskurs, avgöra om en tolkning är rimlig utifrån det diskursiva ramverket (Bergström och Boréus 2012:401, 402). Det går med andra ord inte att avfärda en historisk händelse som enbart en av flera möjliga tolkningar som alla har samma giltighet (s. 402).

2.2 Litteracitetsbegreppets definition och relevans

Det engelska begreppet literacy är ett omtvistat begrepp som olika teoretiska inriktningar har försökt definiera på skilda sätt (Janks 2010:XIII). Begreppets grundläggande definition och etymologiska bakgrund är dock relativt obestridd. Elmfeldt & Erixon (2007:113-114) uttrycker det på följande sätt:

Begreppets stam är latinets littera som betyder bokstav och man har försökt försvenska literacy till litteracitet. Det är en översättning som påtagligt vetter mot vad som i den massmediala skoldebatten och i den utbildningspolitiska vardagen betonas som det grundläggande för alla barn att lära sig i skolan: att lära sig läsa och skriva (och räkna).

Denna läs- och skrivförmåga har både en kognitiv och social grund. Man ska kunna lära sig hur ord stavas, vad de betyder, hur mönster formas, hur mening skapas och hur man själv kan bidra till att utveckla språket, vilket är prov på kognitiva förmågor (Janks 2010:XIII). Sedan ska även dessa förmågor kunna användas i de sociala praktiker som individen befinner sig i (Janks 2010:XIII, Liberg & Säljö 2014:360, Franker 2011:12). Det är inte endast läsandet av traditionella texter som räknas in i individens litteracitet, utan läsförståelsen utgår både från den traditionella kulturhistorien och nya, multimodala texter (Bråten 2008:14).

2.2.1 Litteracitetspraktikers utformning och syfte

Inlärnigen i en litteracitetspraktik ska ske i meningsfulla sociala sammanhang där utvecklingen av läs- och skrivförmågan är en naturlig del av undervisningen (Liberg & Säljö 2014:360, 361, Bommarco & Parmenius Swärd 2012:95). För att uppnå en god läsförståelse måste eleverna både genomsöka och samspela med den skrivna texten (Bråten 2008:13,14). Eftersom alla läsares förförståelse skiljer sig åt blir varje möte med texten unikt (Bråten 2008:14-16). I undervisningens utformning ska den konkreta sociala situationen, deltagarnas tidigare erfarenheter av liknande praktiker och hur textens utformande förhåller sig till elevernas tidigare erfarenheter tas i beaktande (Liberg & Säljö 2014:366). Sammantaget ska litteracitetsundervisningen leda till att eleverna förstår sambandet mellan de sociala tankevärldar som de möter i vardagen och skolans undervisning (Bommarco & Parmenius Swärd 2012:103)

Lektionerna ska enligt Liberg och Säljö (2014:370, 371) syfta till att utveckla följande förmågor hos eleverna: en förmåga att bli en aktör, en utökad förståelse för den praktik som eleven är en del av, en förmåga att förstå och bearbeta texter utifrån olika positioner och slutligen en förmåga att hantera och förstå det symbolsystem som texten är uppbyggd av, exempelvis hur bokstäver kopplas till ljud. Franker (2011:13) menar att läsförståelse kan delas upp i fyra huvudsakliga kompetenser. Den första är en avkodningskompetens som innebär att man vet hur man gör när man läser. Den andra är en betydelseskapande, semantisk kompetens, som innebär att läsaren förstår innehållet. Den tredje är en pragmatisk kompetens, som innebär att läsaren kan använda innehållet. Slutligen ska läsaren inneha en textkritisk kompetens, som innebär att textens innehåll ifrågasätts.

Liberg och Säljö (2014:371:375) går igenom sex olika diskurser som läs- och skrivundervisningen kan röra sig inom och mellan. Dessa diskurser har de hämtat från Ivanic (2004). Nedan presenterar jag dem kortfattat eftersom de ger en bra överblick över tänkbara litteracitetsdiskurser och vissa av dessa diskurser återkommer även i resultatredovisningen och den efterföljande analysen. Den första diskursen är färdighetsdiskursen, där eleverna ska lära sig skriftspråket genom skriftkoder och grammatiska regler. Den andra diskursen är en kreativitetsdiskurs, som innebär att undervisningen utgår från elevernas kreativa förmåga och motivation. Den tredje diskursen benämns som processdiskursen. Läsning och skrivande ses som en process som läsaren deltar i med utgångspunkt i förarbete, själva läsandet eller skrivandet samt efterarbete. Hur eleven tar till sig texten eller skriver den är diskursens utgångspunkt. Den fjärde diskursen fokuserar mer på texten och dess innehåll och det primära är att förstå hur olika texter är uppbyggda. Denna diskurs benämns som genrediskursen. Den femte diskursen benämns som diskursen om sociala praktiker. Läsande och skrivande är mål i kommunikativa praktiker. Till skillnad från de två föregående diskurserna, där texten respektive genren är centralt, är meningsskapandet utifrån de lokala förutsättningarna som är i centrum här. Slutligen finns det en diskurs som benämns som den sociopolitiska diskursen. Syftet i denna diskurs är att eleverna ska skapa en förståelse för de historiska, kulturella och sociala praktikerna som de själva ingår i och som texten är skapad i, vilket ska leda till ett kritiskt förhållningssätt.

2.2.2 Litteracitet i diskursanalys

Inom den litteracitetsforskning som benämns som kritisk litteracitet har forskningen ett tydligt maktperspektiv, vilket innebär att vilken ideologi och vilka maktrelationer som ligger till grund för vilka förmågor som ska premieras i den sociala praktiken analyseras (Wedin & Hedman 2013:125). De förutsättningar som finns och de mål som är uppsatta är en del av de kulturella interaktionsnormerna, och vilka som gynnas av dessa interaktionsnormer bör synliggöras för att medvetandegöra vem som gynnas av de texter som skrivs och av de förmågor som premieras

(Wedin & Hedman 2013:125, Franker 2011:15, Janks 2010:24). Ett exempel på maktförhållanden är att litteracitet historiskt sett har förknippats med medelklassen och därmed setts som någonting positivt, samtidigt som analfabetism har setts som någonting negativt (Franker 2011:15). Ju mer privilegierat subjektet är i den samhälleliga kontexten desto enklare har hen att uppnå de litteracitets-kompetenser som är eftersträvansvärda, vilket har sin grund i att medelklassen har ett avgörande inflytande på vad som ska premieras och vilka som ska få tillgång till den ”rätta” utbildningen (Janks 2010:5,23,24). Sammantaget är det vissa som gynnas och missgynnas av vilka litteracitetsförmågor som premieras och hur dessa litteracitetsförmågor är konstruerade avgörs av den diskursiva utformningen (Franker 2011:16, Halliday 1996:366).

2.3 Legitimering av en medieanalys inom utbildningsvetenskap

Nedan följer en kort forskningsöversikt som beskriver hur medier påverkar samhällets medborgare. Denna forskningsöversikt presenteras eftersom det är av vikt att synliggöra hur media påverkar samhällets medborgare om man som läsaren ska skapa en förståelse för varför jag har valt att göra en medieanalys.

Enligt Kent Asp (1986:342ff) påverkas människans världsbild av egna erfarenheter (egenkommunikation), andra personers åsikter (personkommunikation), massmedia (mediekommunikation) och av den information som finns lagrad hos individen sedan tidigare (predisposition). Individens världsbild går att dela upp i hur individen uppfattar världen och vilka värderingar och handlingsmönster individen har. Människans verklighetsuppfattning påverkas genom kommunikationsvägarna i högre grad än vad hennes värderingar gör (s. 343). Denna påverkningsbara verklighetsuppfattning kan genom media förstärkas, försvagas, klargöras, nyskapas, omvändas och uppdateras (s. 353). I vilken grad detta sker avgörs av individens mottaglighet, medias genomslagskraft och upplägg (s. 190). Det kan finnas vissa reservationer för att det som sägs i media inte når och därmed inte påverkar alla samhällets individer. Men trots att vi i dag lever i en mer fragmenterad mediavärld där de stora medierna har färre konsumenter påverkar de stora medierna fortfarande exempelvis dagordningen i andra medier (Shehata 2014:337). Att denna makt inte har förflyttats legitimerar på så sätt en analys som fokuserar på traditionella medier, trots ett förändrat medielandskap.

Järvå och Dahlgren (2013:342) menar att det finns tre centrala teorier om mediernas makt i samhället. Den viktigaste är dagordningsteorin. Enligt denna teori kan medier påverka vad samhällsmedborgarna ska tänka på genom att endast lyfta fram vissa nyheter och utelämna andra (s. 342). Tidningarna bedriver en form av gatekeeping som innebär att medierna värderar nyheter och sedan bestämmer vilka av nyheterna som ska nå medborgarna. I detta sammanhang är även teorierna om priming och framing centrala. Den förstnämnda går i korthet ut på att endast vissa aspekter av de aktuella händelserna lyfts fram i ett försök till att rikta åhörarens åsikter i frågan åt ett visst håll (Shehata 2014: 325). I framing-teorin är det sätt som nyheten lyfts fram på i fokus, vilket innebär att hur någonting sägs och gestaltas kan vara lika centralt som vad som sägs (Shehata 2014:327). Den andra centrala teorin, enligt Järvå och Dahlgren (2013:342), är kultivationsteorin som innebär att långvarig exponering av en ensidig rapportering kan få som konsekvens att stereotypa tankar och idéer formas (s. 342). Slutligen kan teorin om tystnadspiralen innebära att de som har en åsikt som avviker från majoritetens inte yttrar sig eftersom de inte vill riskera social utfrysning (s. 342). Sammantaget visar de här teorierna hur medierna kan bestämma vad vi ska tänka på, vilka som har åsiktsföreträde och särskilt vad vi, i den kontextuella miljö som vi befinner oss i, inte ska tänka på. Medierna är på så sätt medskapande till medborgarnas åsikter (s. 342).

2.3.1 Medieanalyser i det sociokulturella perspektivet på lärande

Under de senaste decennierna har forskningen inom den utbildningsvetenskapliga sektorn i stor utsträckning påverkats av ett återupptäckande av teoretikern Lev Vygotsky och det perspektiv som benämns som det sociokulturella perspektivet på lärande (Säljö 2003:85), vilket är ett perspektiv på lärande som även jag i denna uppsats utgår från. Inom detta teoretiska perspektiv ses lärande som process där eleverna lär sig genom interaktion och kommunikation i den sociala miljö där hen befinner sig (s.85). Eleven är inte ett objekt i en kunskapsöverföring mellan lärare och elev, utan istället subjekt i sin egen utveckling. Med andra ord är den lärandes perspektiv och förförståelse i centrum (s. 86-87). Läraren ska ta elevernas förförståelse i beaktande och utifrån detta perspektiv bedriva undervisning. Läraren bör även vara medveten om sina egna och exempelvis föräldrarnas utgångspunkter om de till fullo ska bilda sig en förståelse för vilka synsätt som påverkar skolan och de lärandeprocesser som pågår.

Som jag skrev ovan påverkas individens världsbild av massmedia. I ett sociokulturellt perspektiv, där elevens förförståelse ska vara undervisningens utgångspunkt, bör lärarnas undervisning ta denna världsbild i beaktande. Detta resonemang leder fram till följande slutsats: medias bild av skolan bör inom utbildningsvetenskapen analyseras och problematiseras eftersom det som skrivs i media kan påverka elevernas bild av skolan. Insikter om vad media skriver om skolan kan sedan användas tillsammans med exempelvis analyser av andra kulturella fenomen och andra förutsättningar för att på så sätt göra bilden av den lärandes perspektiv så komplett som möjligt.

2.4 Summering

Laclau och Mouffes diskursteori utgår från att mening artikuleras i den aktuella diskursen av dem som innehar makt och därmed en hegemonisk position. Denna mening är både mångtydig och föränderlig. Diskursen har en utsida med alternativa betydelsebildningar och den hade därmed kunnat artikuleras på ett olikartat sätt, vilket hade lett till andra premisser för de som lever och verkar i diskursen. Genom denna teoretiska utgångspunkt kan man synliggöra maktperspektiv, hur dessa perspektiv knyts samman och vilka perspektiv som utesluts i den givna diskursen. Inom forskningen om vilken litteracitet som ska premieras i olika sociala kontexter har detta maktperspektiv fått stort genomslag. Vad som ska läras in, varför det ska läras in och hur det ska läras in avgörs av de rådande maktförhållandena som diskursen är uppbyggd på. Det finns inte någon objektiv verklighet där vissa förmågor ska värderas högre än andra, utan hierarkin är endast en del av de diskursiva premisserna och det är därmed viktigt att synliggöra dessa premisser och vilka konsekvenser de får för elevernas litteracitets-undervisning. Diskursteoretiska undersökningar, där den litteracitet som premieras synliggörs och granskas kritiskt, kan genomföras med utgångspunkt i flera olika metoder och på olika material. Att jag i denna uppsats har valt att genomföra en medieanalys har sin grund i att media kan påverka medborgarnas syn på skolan genom att avgöra vilka frågor som lyfts upp, vilka som inte lyfts upp och hur frågorna diskuteras.

3. Metod

Laclau och Mouffe är inga konkreta analytiker och det finns ingen renodlad textanalys i deras verk (Winther Jørgensen & Phillips 2000:57). För att konkretisera mitt tillvägagångssätt kommer jag därför, som komplement till Laclau och Mouffes diskursteori, att använda mig av teoretiker som har en diskursteoretisk utgångspunkt och som även har utvecklat ett analytiskt tillvägagångssätt.

3.1. Diskursteorins vetenskapliga och metodiska förutsättningar

Diskursteorin har en kvalitativ forskningsingång som syftar till att skapa förståelse för socialt producerade meningsinnehåll och mönster (Howarth 2007:145,146, Sahlin 1999:89). Eftersom det som undersöks är socialt producerat finns det enligt dessa utgångspunkter ingen objektiv och överföringsbar fakta som kan beläggas i undersökningar av den här karaktären. Istället kan frågor så som hur någonting skapas, under vilka villkor och vilka skäl det finns till att en diskurs har uppstått besvaras (Howarth 2007:147, 148, 149, Sahlin 1999:90). Analysen kan också ge en bra bild över vad dessa diskurser leder till för framtida förutsättningar i den sociala kontexten (Sahlin 1999:90,92). Detta är exempel på argument som synliggör diskursteorins fördelar, och de perspektiv som synliggörs och den förståelse som skapas genom en diskursteoretisk ansats kan inte uppnås genom någon annan teoretisk ansats (Howarth 2007:147,148). Även om diskursteoretiska undersökningar kan ha en förklarande ambition är det, som genomgången ovan visar, primärt en förståelse för den undersökta texten som ska uppstå i en diskursteoretisk undersökning (Sahlin 1999:91).

Det som synliggörs och problematiseras i en diskursteoretisk textanalys ska genom en beskrivning och tolkning av det lästa leda till en förståelse för den samhälleliga kontext som texten är en del av (Sahlin 1999:89, 91). En uppsatsförfattare som har valt att analysera texter som är skrivna i diskurser som hen själv är en del av bör visa sitt tillvägagångssätt på ett tydligt sätt och skapa en distans till det som ska uttolkas (Sahlin 1999:92). Genom att på detta sätt tydliggöra medvetenheten kring diskursens inverkan på de egna tankebanorna skapas en medvetenhet kring vikten av att synliggöra de egna tankebanorna för läsaren så att en tolkning av resultatens rimlighet möjliggörs (Sahlin 1999:92, Stukat 2011: 132, 137). Sahlin har skapat ett tillvägagångssätt där dessa krav tas i beaktande, som presenteras under nästkommande rubrik.

Diskursteorin innehåller många begrepp med snarlika definitioner, vilket kan leda till en viss begreppsgymnastik (Winther Jørgensen & Phillips 2000:31). För att begränsa antalet begrepp har jag valt att endast presentera de begrepp som är relevanta för den kommande analysdelen. Vissa av diskursteorins begrepp som exempelvis tecken, element och moment är textnära och de är på så sätt enklare att omvandla från den teoretiska till den operationella nivån. Samtidigt innehåller diskursteorin även abstrakta begrepp så som hegemoni och artikulation där avståndet mellan den teoretiska och den operationella nivån är längre, vilket medför flera olika tolkningsmöjligheter. Det är i dessa sammanhang viktigt att ha starka argument för varför materialet har tolkats på ett visst sätt (Esaiasson et al. 2012:55).

3.2 Tillvägagångssätt

Tidningsartiklarna kommer att analyseras utifrån ett tillvägagångssätt som jag har hämtat från Sahlin (1999:93,95). Tillvägagångssättet är uppdelat i fyra steg. I det första steget utgår man från de ord som är centrala i texten och definierar vad de betyder. I det andra steget studerar man om det finns flera olika innebörder av det studerade begreppet, hur dessa innebörder förhåller sig till varandra och i vilket sammanhang som de olika innebörderna återfinns. I det tredje steget

uppmärksammar man om samma begrepp beskrivs på flera olika sätt. I det fjärde steget avgör man den undersökta textens helhet och vilken diskurs som den är en del av. På så sätt skapas en förståelse för vad som är möjligt respektive omöjligt att kombinera i den uppkomna diskursen. I detta tillvägagångssätt både börjar och slutar man vanligtvis i det fjärde steget: När en text läses igenom skapas en förförståelse för dess innehåll och sedan börjar man analysera dess beståndsdelar enligt steg ett till tre för att till sist återkomma till det sista steget, den diskursiva helheten.

Forskningsdesignen har flera likheter med den diskursteoretiska begreppsapparaten. I diskursteorin utgår undersökningar från diskursens centrala tecken, dess nodalpunkt. Detta tecken är diskursens naturliga knutpunkter (Laclau & Mouffe 2008:168, Bergström och Boréus 2012:367). Begreppets betydelse undersöks och definieras, vilket är en process som liknar Sahlins första steg. Det sker också en utredning om begreppet har flera betydelser, vilket liknar Sahlins andra steg. Sedan förs olika begrepp ihop i så kallade ekvivalenskedjor (se t.ex. Bergström & Boréus 2012:367). I det tredje steget för Sahlin ihop synonyma uttryck och i det fjärde steget för hon ihop olika begrepp för att bilda en diskursiv helhet, vilket är en process som liknar den som sker i ihopsättningen av diskursteorins ekvivalenskedja.

Eftersom teorin och metoden stämmer så väl överens kan de diskursteoretiska begreppen användas tillsammans med Sahlins tillvägagångssätt. Analysens första del kommer innefatta en analys av artiklarna utifrån Sahlins tillvägagångssätt tillsammans med de diskursteoretiska begreppen. Exempelvis kan en text som handlar om läsförståelse utgå från begreppet högläsning som i det första steget definieras som att en människa läser en text högt (steg 1). Detta tecken är diskursens nodalpunkt. Högläsning har i denna diskurs ingen annan differentierad betydelse (steg 2). Att läsa högt, att läsa för barn och att läsa tillsammans kan vara synonymer och behandlas alla som nodalpunkter (steg 3). I texten kan begreppet innefatta en underförstådd betydelse om att högläsning gör elever intresserade av litteratur och att det utvecklar elevernas läsförmåga och språkförståelse. Intresset för litteratur, en utökad språkförståelse och utvecklingen av läsförmågan kopplas samman med nodalpunkten högläsning och bildar diskursens ekvivalenskedja (steg 4). I detta steg kan det med andra ord tydliggöras vad textförfattaren förknippar med begreppet högläsning.

Som exemplet visar kommer Sahlins metod tillsammans med de diskursteoretiska begreppen vara den metodiska utgångspunkten i uppsatsens analysdel. De olika stegen och begreppen kan användas i olika utsträckning beroende på materialets utformning och därav kommer texternas utformning avgöra vilka av Sahlins steg som fokuseras i den kommande analysen. När texterna har analyserats på detta sätt kommer resultaten att analyseras utifrån de övriga diskursteoretiska utgångspunkterna samt utifrån den tidigare forskning om elevers litteracitet, som har presenterats ovan. Analysen har delats in i två delar eftersom både mitt tillvägagångssätt och uppsatsens resultat på så sätt tydliggörs.

3.3 Urval

Inom diskursteorin är det vanligt att analysera dagspressen, och om det finns samstämmighet eller motsättningar i en mediedebatt (Bergström och Boréus 2012:410, Howarth 2007:158), vilket innebär att mitt val av empiriskt material är väl anpassat till den här forskningstraditionen. Uppsatsens tidsmässiga och utrymmesmässiga begränsningar ligger till grund för mitt val att endast analysera två tidningars publiceringar under ett års tid. Varenda text gällande elevers litteracitet som har skrivits under år 2014 kan inte analyseras utan urvalet utgår från Sahlins urvalsprincip (1999:90) gällande att författaren i urvalet ska utgå från den generella förståelse som har skapats av

området och av vilka texter som är centrala. Mer konkret har texterna funnits och valts ut genom söktjänsterna mediearkivet.se och artikelsoek.se, vilket är de två söktjänsterna som rekommenderas av Göteborgs universitetsbibliotek för att finna tidningsartiklar¹. För att finna relevanta texter har jag i huvudsak använt mig av följande sökord: PISA, litteracitet, literacy, läsförmåga, läsförståelse, skola, elev. Efter ett antal sökningar utifrån de ovanstående sökorden noterade jag att jag hade läst alla artiklar inom det valda ämnesområdet. Det har med andra ord inte skrivits några artiklar om den svenska skolan under 2014 i de båda tidningarna som inte har varit en del av mitt material inledningsvis.

De två tidningarna har valts efter två principer. Dels en effektorienterad urvalsprincip där tidningens genomslagskraft ska tas i beaktande, dels en grupprepresentativ urvalsmetod som innebär att olika politiska ståndpunkter ska ingå i en undersökning (Nilsson 2010:129, Asp 1986:27). Att två tidningar ska analyseras möjliggör även en komparativ ansats som kan öka förståelsen för det undersökta fenomenet (Stukát 2011:60).

Enligt en undersökning från SOM-institutet från år 2014 är Dagens Nyheter Sveriges största morgontidning och även den tidning som svenska folket hade störst förtroende för under åren 2011-2013 (Weibull 2014:120-124). Tidningen nådde mer specifikt omkring 700 000 läsare dagligen i under år 2014 enligt en TNS SIFO-mätning (s.6). Dagens Nyheter är dessutom den av Sveriges tidningar som främst sätter dagordningen för opinionsklimatet och för vilka frågor som ska debatteras (Wiklund 2006:75). Att Dagens Nyheter har valts utifrån de ovanstående argumenten gällande tidningens storlek, förtroende och dagordningsmakt har sin grund i att jag, som jag skrev ovan, har utgått från en effektorienterad urvalsprincip.

Aftonbladet utgör tillsammans med Expressen Sveriges två största kvällstidningar. Aftonbladet hade år 2014 över 700 000 läsare på vardagar och något färre läsare på söndagar, vilket är fler läsare än vad Expressen hade på vardagar och färre än vad de hade på söndagar (TNS SIFO:23-27). Medborgarna hade ett större förtroende för Aftonbladet än vad de hade för Expressen under åren 2011-2013, men förtroendet var lägre än för Dagens Nyheter (Weibull 2014:123). Trots att Aftonbladet har ett lägre förtroende än Dagens Nyheter har urvalet delvis gjorts utifrån en effektorienterad urvalsprincip: eftersom tidningen har 700 000 läsare och en välbesökt webbplats kan det som skrivs få ett stort genomslag.

Dagens Nyheter är en oberoende liberal tidning och Aftonbladet är en oberoende socialdemokratisk tidning och tidningarna kan på så sätt representera olika politiska grupper i denna undersökning. Metro och Expressen skulle kunna användas utifrån den effektorienterade urvalsprincipen på grund av att de har ett stort antal läsare (TNS SIFO:13,26). Tidningarna har dock inte samma dagordningsmakt som Dagens Nyheter och de representerar inte heller en politisk grupp som inte finns representerad i Dagens Nyheter. Om båda urvalsprinciperna ska följas utgör därmed Dagens Nyheter och Aftonbladet det enda tänkbara urvalet. Av de texter som behandlar elevernas litteracitet under urvalsperioden har ett antal texter valts ut. Texterna har valts ut eftersom de ger en bild över hur man talar om ämnet i den tidning som de har publicerats i. Runt tio artiklar till ur varje tidning hade kunnat vara en del av analysen. De har valts bort eftersom de i vissa fall inte tillför någonting som de valda artiklarna inte behandlar och att de inte behandlar det föreliggande ämnet på ett lika

¹ <http://libguides.ub.gu.se/content.php?pid=242838&sid=2069318>

genomgripande sätt². De artiklar som har valts ut ger med andra ord en överblick över vad som har skrivits inom det valda ämnesområdet. Slutligen är det tidningarnas dagordningsmakt som är centralt och dagordningen sätts primärt av vad som skrivs i tidningarna. Därför kommer exempelvis författarna och texttyperna vara av sekundär betydelse i den föreliggande undersökningen.

3.4 Tillförlitlighet

För att uppnå god validitet ska man mäta det som man avser att mäta, det ska finnas en överensstämmelse mellan den teoretiska och den operationella nivån och undersökningen ska inte innehålla några systematiska fel (Esaiasson et al. 2012:57, Stukát 2011:133). En analys ska även ha god reliabilitet, vilket kan uppnås genom att man undviker osystematiska och slumpmässiga fel (Esaiasson et al. 2012:63, Stukát 2011:132). Validitet och reliabilitet är två begrepp som är starkt förknippade med den kvantitativa forskningstraditionen och därav menar vissa forskare att dessa begrepp inte ska tas i beaktande i kvalitativa undersökningar (Widerberg 2002:18, Trost 2010:133). Med detta sagt finns det trots allt vissa krav från den kvantitativa forskningsansatsen som man kan ta i beaktande inom den kvalitativa forskningstraditionen. Exempelvis redogjorde jag ovan för hur den teoretiska nivån överensstämde med de metodiska utgångspunkterna (se 3.2). Det är även av vikt att utgångspunkterna och tillvägagångssätten är så pass tydliga att andra undersökningar kan genomföras efter samma premisser om de genomförda tolkningarnas rimlighet ska kunna beläggas. Genom att systematiskt synliggöra vilket empiriskt material som ligger till grund för undersökningen, vilket tillvägagångssätt som har tillämpats och varför empirin har analyserats utifrån en viss teoretisk ansats tillgodoses dessa krav (Esaiasson et al. 2012:223, Stukát 2011:137). Sammantaget leder dessa utgångspunkter till ett tillförlitligt och kontrollerbart resultat. I uppsatsen har jag tillämpat dessa krav för att på så sätt uppnå en så god intersubjektivitet som möjligt, vilket just innebär att andra ska kunna genomföra en undersökning utifrån samma utgångspunkter och komma fram till samma resultat. Detta är centralt inom den kvalitativa forskningstraditionen, eftersom det möjliggör ett överensstämmande mellan olika bedömare (Sahlin 1999:90, Bergström och Boréus 2012:406, 407, Stukát 2011:137).

² Se t.ex. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article18345031.ab> <http://www.dn.se/nyheter/sverige/sa-lite-bryr-sig-svenska-elever-om-pisa-testet/> (hämtade 2015-04-10)

4. Analys

Som jag har redogjort för i den ovanstående metoddelen kommer de artiklar som har valts ut från de två tidningarna analyseras efter Sahlins (1999:93ff) diskursanalytiska metod tillsammans med de diskursteoretiska begreppen. Sedan kommer resultaten att analyseras och kompareras utifrån de teoretiska utgångspunkterna. Tidigare forskning om litteracitet kommer även ha en central plats i denna analys för att på så sätt placera resultaten i en vidare kontext.

4.1 Aftonbladet

I en krönikan "Ingen nämner de viktiga biblioteken" (2014-03-18:7) i Aftonbladet frågar sig Ronnie Sandahl hur vi ska få barn och ungdomar att läsa böcker. Han skriver att det är troligare att den kommande valdebatten kommer att handla om olika kunskapsutmaningar snarare än den biblioteksdöd som han själv förespråkar att debatten ska behandla. Han positionerar sig mot rationella argument gällande effektivitet och lönsamhet som enligt honom har genomsyrat debatten och de politiska besluten under de senaste åren. Han påpekar att tillgång till böcker inte kan mätas i dessa termer: "Varje nedläggning har motiverats med rationella argument. Lönsamhet. Antal utlån per timme. Effektivitet. Resonemang som motsäger den enda vägen till nya läsare: tillgänglighet." (s. 18). Författaren menar att om man inte har några böcker hemma är tillgängligheten på biblioteken avgörande som kompenserande faktor; Det är primärt att samhället tillhandahåller böcker på ett lättillgängligt sätt eftersom låga trösklar till upptäckande av litteraturen är av största vikt i detta sammanhang. Biblioteksdöden är den nodalpunkt som diskursen konstrueras kring. Detta begrepp definieras som en del av en rationell tradition där samhällsnyttan av lättillgängliga böcker inte tas i beaktande på grund av att den inte går att mäta i termer av lönsamhet och effektivitet. Begreppet har inga tvetydiga definitioner och det benämns inte heller med andra begrepp. I det fjärde steget knyts, i en positiv bemärkelse, nodalpunkten biblioteksdöden ihop med begrepp så som låga trösklar, tillgänglighet och att det är bra med bibliotek om det inte finns några böcker hemma. Samtidigt ses den typ av rationalitet som jag nämnde ovan som någonting negativt som har förorsakat denna biblioteksdöd. Effektivitet och lönsamhet kan ses som element som är öppna för betydelse tillskrivningar. Det går att utläsa att dessa begrepp, från beslutsfattande håll, har en positiv betydelse, vilket är något som Sandahl polemiserar emot.

Även Gunder Andersson (2014-10-13:5) argumenterar för, på kultursidorna i texten: "Det är Bah att satsa på En bok för alla, Alice!", att staten ska möjliggöra ett ökat läsande genom att stödja olika projekt ekonomiskt för att öka tillgängligheten av böcker. "Bland mycket annat som ropar på åtgärder efter det kulturpolitiska dödläget under alliansregimen hör en satsning på boken och bokläsning till det centrala. Det visar inte minst alla alarmerande rapporter om minskad läsning och minskad läsförståelse." (s. 5). Han menar att särskilt små förlag och tidskrifter behöver ett ökat statligt stöd och att regeringen borde satsa mer pengar på *En bok för alla*, vilket är ett läsfrämjande projekt som alliansregeringen slog undan benen på under sina år vid makten. *En bok för alla* gav, enligt Andersson, ut böcker till låga priser och de arbetade även med läsfrämjande projekt så som *Läs för mig pappa!* och *Boken på arbetsplatsen*, som enligt artikelförfattaren uppmuntrade till ökad läsning. Ökad tillgänglighet av litteratur med hjälp av ett ökat statligt stöd och tillhörande läsfrämjande projekt är de två nodalpunkterna i denna text. Tillgänglighet genom bidrag och statliga läsfrämjande projekt definieras som någonting positivt. Det framkommer att dessa element har haft en negativ betydelse hos den föregående regeringen och Andersson tar avstånd från denna mer marknadsstyrda bokmarknad. Sammantaget bildas en ekvivalenskedja utifrån denna positiva definition av bidrag och läsfrämjande åtgärder som ligger till grund för en diskurs där staten anses behöva vara delaktiga i marknaden för att tillgängliggöra och uppmuntra läsandet av litteratur.

Förutom alliansregeringens litteraturpolitik som har kritiserats i de två föregående artiklarna kritiseras även skolpolitiken i Aftonbladet. På ledarsidan har exempelvis Anders Lindberg (2014-01-02:2) skrivit artikeln: ”Det fria skolvalet skadar Sverige”. Han menar att det fria skolvalet har lett till ökad segregation, vilket har påverkat skolan i en negativ mening. Mer specifikt är sortering av elever och ökad konkurrens negativt och sammanhållning positivt, eftersom blandning av elever ger effekter som gynnar alla elever. Dessa effekter benämns som kamrateffekter, som innebär att de mer lågpresterande eleverna hjälps av de högpresterande och de högpresterande lär sig ännu mer när de får förklara saker för sina klasskamrater. Under den PISA-undersökning som genomfördes år 2000 fick de svenska eleverna höga resultat i jämförelse med de övriga OECD-länderna och vid denna tidpunkt var även sammanhållningen i den svenska skolan bra. I den senaste PISA-undersökningen var sammanhållningen sämre och likaså PISA-resultaten. Lindbergs konklusion är att inget fungerande samhälle skapas av att människor väljer bort varandra. Att borgerligheten i Sverige inte ser detta problem utan att de istället ser det fria skolvalet som en objektiv självklarhet och att vänstern, enligt Lindberg, inte får någon rätt till att uttrycka detta perspektiv är han kritisk emot: ”Borgerliga politiker och debattörer tror på riktigt att deras åsikter, deras klassperspektiv, är något objektivt, grundat i sakliga överväganden och kompetens. När verkligheten sedan inte stämmer med kartan, eller hela experimentet går fel, förstår de inte vad som händer.” (s. 2). Den nodalpunkt som diskursen utgår från är, som det har framgått ovan, det fria skolvalet. I denna diskurs definieras skolvalet som någonting negativt och knyts i en ekvivalenskedja ihop med segregation, sortering och ökad konkurrens. Alternativet till det fria skolvalet knyts ihop genom tecknen sammanhållning, kamrateffekter och god läsförmåga. Det finns endast ett perspektiv på det fria skolvalet i texten, men det framgår tydligt att andra perspektiv tillhandahålls i andra diskurser. Sammantaget tar författaren ett strukturellt grepp om skolan där elevsammansättningen på skolorna är avgörande för elevernas läsförmåga.

En annan ledarsida: ”Skolans misslyckande är Björklunds ansvar” av Somar al Naher (2014-01-16:2) behandlar ett liknande ämne. Författaren skriver att resultaten i PISA-undersökningen från år 2012 är spiken i kistan för den skolpolitiska inriktning som dåvarande utbildningsminister Jan Björklund bedrev. Skolministern tycker om att experimentera med skolan: ”Och så älskar han att debattera en rad populistiska frågor som att förbjuda bakåtvända kepsar och mobiltelefoner i klassrummet. Vad han däremot talar tyst om är resursfrågan.” (s. 2). Björklund tycker mer specifikt inte om att tala om hur resurser fördelas och hur den segregation som skolan kantas av ska brytas och han beskyller fortsatt den sjunkande läsförståelsen på den föregående socialdemokratiska regeringen. Naher frågar sig i texten vad utbildningsminister Björklund väntar på. Specialpedagoger och mindre klasser behövs samtidigt som segregationen behöver brytas. Författaren menar även att Socialdemokraterna bör presentera fler förslag i denna kategori för att på så sätt differentiera sig mot regeringens politik. Författaren utgår med andra ord från ansvarsfrågan i de fallande skolresultaten. Utbildningsministerns politik är ekvivalenskedjans nodalpunkt och beskrivs genom de frågor som utbildningsministern prioriterar och som, enligt författaren, inte är centrala för att vända resultaten. Betyg, keps och mobiler är tre tecken som knyts ihop med utbildningsministerns politik på ett negativt sätt. Samtidigt lyfts de strukturella problemen så som segregation och ökade investeringar i fler specialpedagoger och lärare fram som insatser som hade kunnat vända den nedåtgående trenden för elevernas läsförståelse och därmed som frågor som utbildningsministern bör koncentrera sig på istället. En diskurs bildas som likt den i Lindbergs text framhäver vilka strukturella utmaningar som det svenska samhället står inför och där alliansregeringens politik inte tar de avgörande frågorna i beaktande.

Även Hanna Olsson (2014-08-21:48), i krönikan: "PISA-paniken döljer en otrygg skolmiljö", är kritisk mot vilka frågor som den nuvarande skoldebatten utgår från. Författaren inleder med en kort bakgrund till detta uppkomna problem: år 2000 var eleverna duktiga, enligt Skolverket, och skolan var även likvärdig vid denna tidpunkt, vilket beror på att det endast var ett litet resultatglapp i undersökningen mellan de olika eleverna. År 2012 var det annorlunda eftersom detta glapp var större och Sverige hade även sjunkit i rankingen generellt sett. Detta har lett till någonting som Olsson benämner som en PISA-panik. De politiska partierna har gjort olika utspel gällande höjda lärarlöner, minskade klasstorlekar, sänkt betygsålder, stöd till utsatta elevgrupper, mer resurser och bättre skolmat. Olsson menar att detta tar bort fokus från andra centrala frågor så som skolmiljön som kantas av trakasserier och otrygghet. En annan central fråga som enligt Olsson även har kommit i skymundan är vad som händer med ett skolsystem när fokus hela tiden ligger på hur dåligt alla presterar: "(...) få pratar om vad som händer i skolan när alla får höra hur dåliga de är och när prestationen hamnar ännu mer i fokus." (s. 48). Bristande skolmiljö och elever som hela tiden får veta att de underpresterar är de två nodalpunkter som denna diskurs ekvivalenskedja byggs upp kring. Det är en alternativ diskurs som uppkommer som en kritik mot det fokus som har funnits under det som Olsson kallar för PISA-paniken. Den nuvarande diskursen kan i förlängningen bli kontraproduktiv eftersom den leder till att man ser eleverna som dåliga och underpresterande, vilket enligt denna alternativa diskurs blir en självuppfyllande profetia.

Lena Mellin (2014-02-19:25), i texten: "Skolan saknar inte stålar", är inte, liksom de föregående artikelförfattarna, kritisk mot den rådande diskursen utan förhåller sig istället konstruktivt till ett antal vanliga reformförslag. Författaren redogör, efter det att PISA-resultaten har presenterats, för vad som ska förändras i den svenska skolan om högre resultat ska uppnås. Resultaten kan exempelvis förbättras om lärarna får högre lön: "Fel är att betala lärare så dåligt som Sverige gör. Medellönen för en lärare är 26 000 kronor i månaden." (s. 25). En löneökning leder till högre status vilket i sin tur leder till att lärarnas auktoritet ökar och det behövs i dagens skola. I den svenska skolan behövs det även fler undervisningstimmar om resultatrenden ska vända, eftersom de länder som presterar bra i undersökningen har fler undervisningstimmar än den svenska skolan. Även de skillnader som finns mellan skolor är till Sveriges nackdel: "Sambandet mellan likvärdiga villkor och skolans undervisningsresultat är starkt enligt experterna." (s. 25). Skolan behöver därför bli mer jämlik. Det finns däremot endast ett svagt samband mellan små klasser och goda resultat, och skolan behöver inte heller mer pengar, eftersom det inte finns ett samband mellan ökade anslag och bättre resultat efter en viss ekonomisk gräns, vilken Sverige har passerat. Mellins utgångspunkt synliggör vilka reformer som hade varit av godo och vilka som inte kan förväntas ge önskad effekt för exempelvis ökad läsförståelse. Sammantaget är högre lön, fler undervisningstimmar och en jämlikare skola författarens förslag som tillsammans kan leda till ökade skolresultat. I motsats till denna ekvivalenskedja bildar tecknen ökade ekonomiska resurser och mindre klasstorlekar en ekvivalenskedja av förslag som inte anses ha någon effekt på elevernas skolresultat. Sammantaget nyanserar författaren snarare bilden av vilka reformer som bör vara aktuella inom de rådande ramarna än att föreslå ett annat ramverk.

Peter Kadhammar (2014-01-17:22) har i reportaget: "I kunskapssamhället har läsförmågan gått förlorad" en annorlunda ingång än de övriga texter som har publicerats inom ämnesområdet under den valda tidsperioden. Han skriver ett undersökande reportage från Uppsala universitet. Detta reportage syftar till att undersöka studenternas läsförmåga. Enligt universitetslärare som Kadhammar intervjuar har studenterna en bristande läs- och skrivförmåga när de lämnar gymnasieskolan som synliggörs i deras bristande ordförråd och ordförståelse och studenterna har även en begränsad grammatisk förmåga. Många av studenterna kan dessutom inte djupläsa.

Bildning blir någonting elitistiskt som endast nås av ett fåtal. För att vända den utveckling som har inletts föreslås det i reportaget att eleverna i skolan ska klara sig utan internet i högre utsträckning och istället förlita sig på böcker och uppslagsverk. Sonja Entzenberg, chef för universitetets språkverkstad, uttrycker det på följande sätt: ”Skolan bör pröva alternativa undervisningsmetoder. Eleverna måste lära sig slå upp, läsa, klara sig utan nätet. (s.22). Kadhammar sammanfattar, utifrån detta resonemang, sitt reportage på följande sätt: ”Lustigt, tänker jag när jag äter upp den sista torskbiten, att vägen till kunskapssamhälle och jämlikhet går via Gutenbergs gamla mossiga, tryckta böcker.” (s. 22). Nodalpunkten i reportaget blir på så sätt elevers bristande läs- och skrivförmåga som definieras som förmågor som kan uppnås genom läsandet av böcker i traditionell mening. Litteracitets-kompetenser som eleverna använder sig av i hög utsträckning i dagens skola så som en förmåga att använda internet bör eleverna lägga åt sidan, om de ideal som genomsyrar universiteten ska uppnås. Diskursen byggs alltså sammantaget upp kring diskrepansen mellan universitetets ideal och studenternas litteracitet.

4.2 Dagens Nyheter

Efter att PISA-resultaten presenterades har det faktum att pojkar läser mindre än flickor uppmärksammats. Mikael Delin (2014-07-12:8,9) skriver i artikeln: ”Läsandet bland pojkar ökar kraftigt” om att denna trend håller på att förändras. I en undersökning från SCB framkommer det att pojkar i årskurs 4-6 idag läser mer än vad de gjorde år 2008. Forskaren Caroline Liberg, som intervjuas i artikeln, är positiv till denna utveckling: ”Det är viktigt att läsningen i den åldern ligger stabilt eftersom det lägger grunden för en läskultur senare i livet”. (s. 8). Susanna Ekström, som arbetar i föreningen Läsrörelsen, tror att den positiva trenden är ett resultat av flera lokala satsningar som har genomförts för att få upp läsintresset hos barn och ungdomar. Hon menar även att en nyckel till att få barnen att läsa är att vuxna läser själva för att på så sätt visa glädjen i att läsa skönlitteratur; ”Ser pojken att hans pappa njuter av att läsa så signalerar man att det är något roligt.” (s. 8). Hon ser det utökade ordförrådet och den förbättrade avkodningskompetensen som elever, enligt henne, får genom läsning som två kompetenser som ger de läsande eleverna ett försprång i skolan. Att läsning ger fördelar i skolan instämmer även Liberg i och hon menar att det finns skillnader i läsvanor mellan olika samhällsklasser som skolan måste kompensera för, om en jämlik skola ska uppnås. Nodalpunkten som Delin i sin artikel utgår från är den ökade läsningen hos pojkar och detta tecken kopplas samman med en brytning av en nedåtgående trend. De bakomliggande orsaker som finns till trenden och att läsning exempelvis ska leda till en läskultur, bättre ordförråd och textavkodning är exempel på tecken som kopplas samman med nodalpunkten i diskursens ekvivalenskedja. Sammantaget bildas en diskurs med en positiv framåtanda där lösningar på de problem som finns exemplifieras och vad dessa insatser ska leda till synliggörs.

Niklas Orrenius (2014-08-23:18-20) har skrivit reportaget: ”Unga uppfinner egen språkvärld med mobilerna”, där problemen med, snarare än lösningarna på, elevernas bristande läsförmåga synliggörs. Författaren skriver ett reportage från en skola i Malmö där han försöker sätta sig in i elevernas språkvärld. Denna språkvärld är full av förkortningar och korta texter av en fragmenterad och multimodal karaktär. Många elever kan skilja på de texter som de skriver och läser i denna värld och på de uppgifter som de ska genomföra i skolan. Trots att eleverna kan skilja på olika kontexter är förmågan att skapa en djup läsförståelse en förmåga som har försämrats i denna multimodala kontext. Liberg, som även intervjuas i detta reportage uttrycker det på följande vis: ”Människor möter alltmer sällan långa, fördjupande texter. Och tränas man inte i det så minskar förmågan att tolka dem.” (s. 20). Förutom att skapa en djup förståelse menar Liberg att många elever saknar förmåga att tolka text och att skapa egna bilder av det lästa. Denna trend måste vändas eftersom en god läsförmåga är en demokratifråga och en försämrad generell läsförmåga kan leda till

att samhället delas upp i två klasser, en verkställande och en som styr och ställer. Förutom elevernas egna kommunikationsmönster ses föräldrarnas minskade läsning och att människor samtalar om texter i mindre utsträckning som två bakomliggande faktorer till denna utveckling, säger Liberg avslutningsvis. Orrenius utgår i reportaget från att det finns två diskurser. En multimodal och en mer traditionellt textbaserad diskurs där djupläsning, skapandet av bilder och tolkning av text möjliggörs. Den multimodala diskursen artikuleras i reportaget som en diskurs där dessa förmågor saknas. Vilka förmågor som erhålls hamnar på så sätt i periferin. Sammantaget bildas en hierarki där det tydligt framgår att eleverna måste ta del av den textbaserade diskursen medan samhällets övriga medborgare inte behöver ta del av den multimodala diskurs som eleverna enligt reportaget behärskar, eftersom denna diskurs inte utvecklar förmågor som är av vikt i samhället i stort.

Det finns fler förmågor som läsning av litteratur ska utveckla än de som presenteras i det föregående reportaget, enligt Dagens Nyheters ledarsida. I texten: ”Dostojevskij är inte målet” (2014-08-23:4) presenteras följande förmågor, som individen kan uppnå genom läsning: ”Läsaren blir bildad, empatisk och reflekterande, en bättre och helare människa helt enkelt.” (s. 4). Läsaren lämnar även sitt eget jag och träder in i en annan värld som kan göra livet rikare. Samtidigt menar författaren att läsning endast passar vissa och att det finns viktigare saker än att läsa böcker. Med detta sagt menar författaren att det är viktigt att alla kan läsa för att exempelvis kunna ta till sig fakta och utbilda sig. Vidare skriver författaren att regeringen borde satsa på att få alla elever att uppnå en god läsförmåga genom nya pedagogiska metoder istället för reformer gällande betyg i fjärde klass, vilket var en viktig fråga vid denna tidpunkt. Nodalpunkten i artikeln är att alla måste kunna läsa. Denna läsförmåga kan sedan användas för att utveckla reflektionsförmågan, empatin och individens bildning, vilket är tre mål som i denna diskurs bildar en ekvivalenskedja över vad läsning kan leda till. Dock är detta inget mål i sig, utan det är upp till individen att själv avgöra om detta är mål som hen vill uppnå. Individens ansvar och självbestämmande är två centrala tecken, även om det finns ett samhälleligt ansvar att få alla elever att läsa.

Fler syften med läsning och även metoder för att nå dessa mål innehåller Peter Letmarks (2014-04-02:26,27) artikel ”Självständigt läsande föds ur högläsning”. I artikeln intervjuas Anne-Marie Körling, lärare och författaren till en bok om högläsning. Hon menar att högläsning hemma lägger grunden för barnens läsförmåga. Som lärare märkte hon att barn som hade blivit lästa för hemma hade utvecklat: ”(...) ett större ordförråd och en sorts skriftmedvetenhet, eller en nyfikenhet på vad det skrivna ordet kunde säga.” (s. 26). Hon menar att dessa förmågor som utvecklas är av godo, fast förmågorna ska ha en perifer betydelse vid själva högläsningstunden, eftersom uttalade krav på vad läsning ska leda till kan ta bort lugnet från högläsningen. Vidare menar Körling att läskunnighet i grunden har en demokratisk funktion och högläsningen lägger grunden till en vana att läsa genom att ge barnen en praktisk läsvana innan de själva själva har en egen läsförmåga. Högläsning är även mer inkluderande än vad självständig läsning är eftersom den egna läsförmågan inte i lika hög grad avgör hur väl eleven förstår texten. Att uppnå läsförståelse är det uttalade målet i denna diskurs och därmed diskursens nodalpunkt. Högläsning är endast ett redskap för att uppnå denna förmåga. Utökad ordförråd och en skriftmedvetenhet är litteracitets-förmågor som högläsningen kan bidra med och de är en del av denna diskurs ekvivalenskedja. Dessa förmågor underlättar för subjektet att nå det slutgiltiga målet: att kunna läsa. Likt många andra texter definierar inte texten vad det innebär att kunna läsa, men denna förmåga ses som någonting uteslutande positivt som alla bör uppnå.

I artikeln: ”Sakprosa lika viktig som sagor” som Peter Letmark (2014-04-03:30-31) har skrivit intervjuas Barbro Westlund, läsforskare. Likt den föregående artikeln är varför och hur man ska läsa

i fokus, men Westlund beskriver även vad elever ska läsa. Hon menar att barn och unga bör läsa både sakprosa och skönlitterära berättelser. Skönlitterära berättelser ger läsaren möjlighet att sätta sig in i andra människors levnadsöden, medan sakprosa har en annan struktur och läsaren kan vid läsning av dessa texter mer koncentrera sig på att skapa en förståelse för vissa begrepp, vilket leder till att andra förmågor utvecklas. När man ska läsa en text bör man skapa en förståelse för vad man vill uppnå med läsningen och därefter välja vilken texttyp som man ska läsa. Vidare menar Westlund att läsaren ska ställa frågor till texten, läsa den flera gånger och läsa regelbundet. Westlund nyanserar och utvecklar bilden över vilka kompetenser som övas i läsningen av olika texter. Hennes utgångspunkt i denna diskurs är att man måste välja text efter vilket syfte läsningen har: ”Hon tycker att man ska fråga sig: Varför vill jag läsa just den här boken?” (s. 30). Skönlitteratur kopplas samman med exempelvis en förmåga att sätta sig in i andra människors levnadsöden, medan sakprosa har en annan struktur där exempelvis begrepps-förståelse kan fokuseras. Sammantaget medvetandegörs de olika sidorna av vad det innebär att kunna läsa och vad olika texttyper kan utveckla. Till sist medvetandegörs även strategier för hur man ska ta till sig texten när man har valt vilken texttyp som man ska läsa. Regelbunden läsning där läsaren ställer frågor till texten och läser den flera gånger är lässtrategier som premieras i denna kontext.

I DN under den undersökta perioden finns också två artiklar som mer fokuserar på den kulturella utvecklingen i allmänhet och hur den har påverkat läsförmågan. Sverker Lenas (2014-01-08:4,5) skriver i artikeln: ”Skolresultaten sänks av spektakelkulturen” att skolresultaten och därmed läsförmågan sänks på grund av den spektakelkultur som nu genomsyrar samhället. Han konstaterar inledningsvis att den svenska skolan befinner sig i kris och artikelns utgångspunkt är frågan om det räcker med en uppryckning och ett antal reformer för att vända den negativa trenden. I artikeln framgår det att kulturen i stort kan vara en bidragande orsak till skolans negativa trend. Enligt Chris Hedges, journalist som intervjuas i artikeln, har böcker och tidningar placerats i den kulturella periferin, och han är kritisk mot den digitala utvecklingen: ”När man hänförs av de här elektroniska hallucinationerna förstelnar förmågan till komplexa tankar, eftersom man behöver tid, tystnad och avskildhet för att kunna sätta sig och läsa.” (s. 5). Lenas skriver att denna typ av kritik mot kulturindustrin kan bli kategorisk, men Hedges menar trots detta att den kulturella värld som vi lever i kan leda till att folk inte skapar någon förståelse för maktrelationer och för den masskulturella utarmningen, vilket enligt honom legitimerar dessa utgångspunkter. Nodalpunkten i denna diskurs är spektakelkulturen som leder till en försämrad läsförmåga. Denna kultur genomsyras av elektroniska hallucinationer, som även det endast ses ur en negativ synvinkel. Att den kultur som behövs är en motsatskultur till den rådande där tid och avskildhet till läsning premieras är Hedges utgångspunkt. Sammantaget bildas en diskurs som tar ett större grepp på den sjunkande läsförmåga, där reformer och uppryckningar endast kan göra viss skillnad i en kultur som inte premierar de förmågor som gynnar läsförmågan.

Den andra artikeln, ”Sämre läsförståelse naturlig följd av nya digitalsamhället”, som behandlar den kulturella förändringen är skriven av Dino Viscovi (2014-08-23:6). Författaren menar att den sämre läsförståelsen bland dagens skolelever är en naturlig följd av det nya digitalsamhället: ”En 15-åring ligger i snitt 875 timmar efter tidigare generationer i fritidsläsning.” (s. 6). Fram till 1990-talets mitt växte barn i Sverige upp i en skriftkultur där det som mäts i PISA-undersökningen övades på ett mer naturligt sätt. Den läsande familjen har idag blivit den surfande familjen och staten och olika marknadskrafter har lagt åtskilliga miljarder kronor på att digitalisera samhället. När elever idag lever i en digital tidsålder där en annan litteracitet än den som mäts i PISA-undersökningen premieras borde inte Sveriges medborgare bli så förvånade över resultatutvecklingen i undersökningen: ”De får en bredare och mera mångfacetterad litteracitet än den som PISA-testen

fångar – inte minst producerar de mer ljud, bild och skriven text än tidigare generationer.” (s. 6). Viscovi utgår från nodalpunkten att det är naturligt att resultaten försämrats när andra förmågor premieras i samhället. Denna utveckling är inte enbart negativ utan den naturliga utvecklingen knyts ihop med en alternativ litteracitet som kan ge nya förmågor. Diskrepansen mellan elevernas resultat och vad som man bör kunna enligt PISA är inte den viktigaste diskrepansen i denna diskurs. Utan den diskrepansen som finns mellan vad PISA mäter och vad eleverna fokuserar på i sitt vardagsliv är det som är mest centralt och som debatten därmed borde utgå från i högre utsträckning.

4.3 Resultatet utifrån de teoretiska utgångspunkterna

4.3.1 Aftonbladet

Flera av de texter som har publicerats i Aftonbladet under år 2014 förhåller sig kritiskt till den litteraturpolitik som har bedrivits. De är kritiska mot vilka begrepp som framhålls och vilka som hamnar i periferin i de rådande maktförhållandena, och de vill förändra både hur man talar om litteratur och vilka reformer och satsningar som görs. Sandahl (2014-03-18:7) exemplifierar denna kritik med det som han benämner som biblioteksdöden. Den diskurs som han tar avstånd från utgår från ledord så som effektivitet, rationalitet och lönsamhet och det står klart att han uppfattar att denna diskurs har varit rådande i samhället i stort under alliansregeringens styre. Ett avståndstagande från en politik som har genomförts av alliansregeringen återfinns även i Anderssons (2014-10-13:5) text. Han menar att böcker måste finnas tillgängliga till låga priser och att det ska genomföras läsförbättringsprojekt av en karaktär som alliansregeringen slog undan fötterna på under sina år vid makten. Enligt författarna finns det tydliga maktförhållanden inom den politiska maktordningen där exempelvis offentliga investeringar placeras i diskursens utsida, det diskursiva fältet. Den effektivitets- och rationaliseringsdiskurs som är rådande försöker författaren dekonstruera för att bilda en ny, alternativ diskurs, där andra värden framhålls. De är alltså antagonister i den rådande diskursen. I detta ställningskrig slår de ur underläge på grund av maktförhållandena i den sociala kontexten, där den politiska beslutsfattningen utgår från en annan diskurs.

Det finns fler texter som har publicerats i Aftonbladet under denna period som intar en polemisk position gentemot det som de uppfattar som den rådande politiska diskursen, och där det framkommer att skribenterna anser att den rådande politiska diskursen borde artikuleras på ett differentierat sätt. Några av dessa texter utgår från ett strukturellt perspektiv där det fria skolvalet, enligt deras mening, leder till segregation. Lindberg (2014-01-02:2) skriver att det fria skolvalet har lett till en sortering av elever och en negativ konkurrens. Även Naher skriver om att det finns bakomliggande strukturella orsaker så som en ökad segregation som förklarar de sjunkande resultaten i läsförståelse. Författaren uttrycker ett explicit missnöje mot att dessa frågor inte diskuteras av utbildningsministern. Det fria skolvalet har inom den dåvarande regeringsmakten fått en objektiv mening och på så sätt framställts det som en sanning som ingen ifrågasätter. Särskilt Lindberg är kritisk mot att något som från början var ett politiskt beslut kan ses som en objektiv verklighet som alla behöver förhålla sig till. Detta är ett exempel på hur ett objekt får en mening i en diskurs; för regeringen är det fria skolvalet en grundläggande förutsättning för självbestämmande, medan skribenterna i Aftonbladet ser det som någonting som låser in människor i segregation. Tecknet det fria skolvalet har med andra ord två vitt skilda innebörder. Det fria skolvalet har inte blivit ett moment med en fastlåst betydelse, utan det är troligt att medborgarnas uppfattning av det fria skolvalet styrs av båda dessa diskurser. Eftersom texterna uteslutande intar en polemisk position tyder det på att texterna är skrivna inom en diskurs som premieras i

Aftonbladet, som är en oberoende socialdemokratisk tidning. De ovanstående texterna utgör sammantaget en diskurs där ett avståndstagande mot den dåvarande politiska inriktningen är legitim, samtidigt som en motsatt hållning hade varit uppseendeväckande, eftersom den hade brutit den rådande diskursen över hur tidningen behandlar den rådande skolpolitiken.

Kadhammars (2014-01-17) reportage är den enda texten i Aftonbladet där elevernas bristande läsförmåga konkretiseras. Eleverna har ett bristande ordförråd, en bristande ordförståelse och en bristande grammatisk förmåga. För att åtgärda dessa brister behövs en traditionell utbildning där pappersbaserade böcker fokuseras snarare än det multimodala textlandskap som eleverna i hög utsträckning rör sig inom i dagens skola. Kadhammar rör sig inom det som Säljö och Liberg benämner som en färdighetsdiskurs, vilket innebär att man ska läsa och skriva för att utveckla vissa förmågor och färdigheter. Dessa förmågor ska inte läras in i ett multimedialt textlandskap, utan det textlandskap som eleverna använder i skolan och troligtvis i det framtida livet ska läggas åt sidan. Det uppstår på så sätt en diskrepans mellan multimodala texter, som är en stor del av elevernas verklighet, och den metod som förespråkas för att uppnå de förmågor som premieras i den diskurs som Kadhammars reportage utgår från.

Texterna i Aftonbladet är inte endast kritiska mot den politik som har genomförts inom skolområdet, utan det finns även kritik mot den rådande debatten kring PISA-undersökningen. Olssons (2014-08-21:48) text är ett exempel på kritik av den här karaktären. Författaren menar att det som hon benämner som PISA-paniken döljer frågor som borde vara centrala i dagens skoldebatt. Det sätt som man talar om PISA ses, enligt Olsson, som objektivt, fast det egentligen döljer andra viktigare frågor. Artikeln är ett exempel på en diskurskritik av den rådande PISA-diskursen i media. Denna diskurskritik utgår från en vilja att artikulera diskurserna på ett differentierat sätt, där frågor som i nuläget är placerade i diskursens utsida, det diskursiva fältet, borde få plats i diskursen om utvecklingen ska gå framåt.

Det finns även texter som är publicerade i Aftonbladet som inte innehåller en kritik mot den rådande diskursen, utan som istället försöker förhålla sig konstruktivt till den debatt som förs. Ett exempel på en text av den här karaktären är Mellins (2014-02-19:25) text om vilka reformer som bör genomföras och vilka som inte skulle ge önskad effekt för skolresultaten. I denna text tydliggörs skillnaden mellan att förhålla sig inom en diskurs, och på så sätt skriva utifrån de diskursiva premisserna som tillhandahålls, och att vara kritisk mot vad man talar om och hur man talar om det inom diskursen, som flera av de föregående skribenterna har varit. I texten intar inte Mellin en antagonistisk position, utan istället förhåller sig författaren konstruktivt till den hegemoni som är rådande.

4.3.2 Dagens Nyheter

Hur individen blir en del av en läsande kultur, vilka kompetenser som kan uppnås i en sådan kultur och vad dessa kompetenser har för fördelar i samhället skriver flera skribenter i Dagens Nyheter om. Enligt Delins (2014-07-12:8,9) artikel där Liberg och Ekström intervjuas ska en läskultur som syftar till att utveckla läsförmågan bildas i skola, hem och genom lokala satsningar. Letmark (2014-04-02:26,27) skriver också en artikel som tangerar detta ämne. Körling, som intervjuas i artikeln, menar att högläsning är viktigt eftersom det lägger grund för en läsförmåga och denna läsförmåga är det viktigt att alla innehar eftersom ordförrådet och skriftmedvetenheten utvecklas genom en god läsförmåga. Letmarks (2014-01-08:4,5) artikel där han intervjuar Westlund fördjupar denna bild över hur man skapar en läskultur. Westlund menar att man både ska läsa sakprosa och skönlitteratur för att på så sätt öva på att både utveckla inlevelseförmågan och förmågan att ta till

sig mer faktabaserade texter. Westlund ger även tips på hur denna läskultur kan uppnås: Genom att ställa frågor till texten, läsa regelbundet och flera gånger utifrån det syfte som man har med läsningen uppnås en god läsförmåga. Diskursen kring en läsande kultur bildas sammantaget genom att forskare föreslår var en läskultur ska bildas, hur denna kultur kan uppnås på dessa platser, vilka frågor som man kan ställa till texten när man är i kulturen och vilka kompetenser som kan uppnås i denna kultur. Författarna utgår från att det finns kompetenser som behöver utvecklas inom dagens samhälle och att det går att utveckla dessa förmågor inom den rådande diskursen, om samhället och individen fokuserar på de saker som underlättar kulturens utveckling. Att den hegemoniska diskursen har ett ideal om att alla ska kunna läsa och att en utvecklad litteracitet leder till förmågor som inget subjekt ska sakna råder det inga tvivel om. Det har skapats en diskurs där en litteracitetsförmåga är något oemotsagt positivt som alla bör uppnå och legitimitet för denna diskurs erhålls genom att det är forskare i ämnet som får uttala sig och på så sätt skapa en norm kring läsning. Denna norm blir svår att dekonstruera på grund av den hierarkiska uppbyggnaden, där de som forskar i läsutveckling får medieutrymme och därmed en chans att påverka samhällets medborgare och att dessa åsikter lämnas oemotsagda.

Vad det kan innebära att inte vara en del av denna läskultur skriver exempelvis Orrenius (2014-08-23:18ff) om. Eleverna han besöker använder sig av korta fragmentariska och multimodala texter och många elever i denna generation saknar på grund av detta, enligt Liberg, en djupare förståelse för texter, en förmåga att tolka texter och en förmåga att skapa egna bilder. Sammantaget finns det en hierarki mellan det eleverna kan och det som man inom utbildningsdiskursen menar att eleverna ska kunna. I texten framhålls främst uttalande av vad som kan saknas om en traditionell bokbaserad litteracitet inte uppnås, istället för att framhålla de multimodala texternas fördelar. Orrenius vinkel innebär att det är traditionella böcker i tryckt form som premieras i diskursen. Läsandet av den tryckta boken intar en hegemonisk position och andra multimodala texter och subjekt som inte kan läsa tryckta böcker på ett enligt diskursen tillfredställande sätt måste förhålla sig till den hierarki som bildas mellan läsande och inte läsande subjekt. Även Libergs uttalanden anpassas efter denna diskurs och forskaren framstår på så sätt som en förespråkare av ett avståndstagande från en multimodal diskurs på ett sätt som hon inte gör i sina egna texter (Se t.ex. Liberg & Säljö 2014).

På Dagens Nyheters ledarsida (2014-08-23) framgår det att läsaren blir bildad, empatisk, reflekterande och att hen lämnar jaget vid läsning. Dessa förmågor framhålls som positiva, fast det är inget mål i sig att läsning ska passa alla, däremot är det samhällets uppgift att få alla medborgarna att kunna läsa. Det finns viktigare saker att göra än att läsa böcker. Att ha ett normativt mål gällande en traditionell bokbaserad läskultur är inte önskvärt, eftersom individen har rätt till självbestämmande. Texten kan tolkas som en kritik mot de maktförhållanden som återfinns i läskulturdiskursen, där läsning ses som ett allenarådande mål. Att läsning är något uteslutande positivt problematiseras dock ej, utan det är det inkluderande läsidealet som alla samhällets medborgare ska vara en del av som problematiseras.

Det finns även texter som motsäger bilden av att man via lässtrategier kan bilda en läskultur. Hedges som intervjuas av Lenas (2014-01-08:4,5) menar att vi lever i en spektakelkultur där reformer och en allmän uppräckning inte kommer att räcka för att förbättra läsförståelse-resultaten. Tid och avskildhet behövs och då måste man ge avkall på de elektroniska hallucinationer som Hedges menar genomsyrar vår tidsålder. Diskursen skiljer sig här från den om läskulturen ovan eftersom det krävs en mer omvälvande samhällsförändring för att vända på resultaten och att det enligt Hedges endast behövs tid och avskildhet, och inte lässtrategier, för att lära sig läsa. Genom att

benämna multimedialitet som en form av elektronisk hallucination tar han avstånd från en multimodal litteracitetsdiskurs. Samhällets medborgare är förblindade av de elektroniska hallucinationerna och om samhället ska utvecklas i en positiv riktning bör denna samhällsordning dekonstrueras; I den artikulatoriska processen bör andra värden än de värden som ingår i spektakelkulturen premieras och man bör vara medveten om att det inte går att leva i en spektakelkultur och bokbaserad kultur samtidigt. Även Viscovi (2014-08-23:6) problematiserar återskapandet av en traditionell bokbaserad läskultur. När en 15-årig elev har läst 875 timmar mindre fritidsläsning än för en generation sedan går det inte att eftersträva samma läskultur som det traditionellt har förespråkats skolan. När kulturen i stort har förändrats kan inte idealen vara oförändrade, utan de förmågor som uppnås istället måste framhävas för att nyansera de mål som finns. Stat och marknad har lagt åtskilliga miljoner på den teknologiska utvecklingen och därav borde inte de ansvariga vara så förvånade att resultaten har försämrats när det finns en diskrepans mellan vad PISA-undersökningen testar och skolans undervisning. Sammantaget finns det ideal som lever kvar i en diskurs som samhället inte är kvar i. Diskrepansen mellan idealen och samhällets utformning går inte att förändra genom ett antal reformer, utan den rådande diskursen måste anpassa sina ideal efter de förutsättningar som finns i samhället eller så måste samhället omvändas från spektakelkulturen eller den digitala tidsåldern för att på så sätt närma sig de diskursiva idealen.

4.4 Komparation

Som genomgången ovan har visat har många av de skribenter som publicerat texter i Aftonbladet intagit en antagonistisk position gentemot den rådande politiska diskursen. De har exempelvis tagit avstånd från vilka frågor som man talar om inom den skolpolitiska diskursen, där alliansregeringen till exempel inte problematiserar det fria skolvalet i tillräckligt hög utsträckning. De har även tagit avstånd från den litteraturpolitiska diskursen som i deras ögon utgår från lönsamhet och rationalitet och de har även tagit avstånd från PISA-diskursen i skola och media. Att skribenter i Aftonbladet vill artikulera de olika diskurserna på ett differentierat sätt än vad den dåvarande alliansregeringen gjorde, för att på så sätt möjliggöra andra värdeord och utgångspunkter, som enligt dem skulle kunna leda till en vändning av den negativa resultatutvecklingen i PISA-undersökningen, visar att de är politiska antagonister i den rådande diskursen. Enligt de maktförhållanden som diskursen är uppbyggd på slår de ur ett underläge eftersom de med politisk makt vill och lyckas artikulera de diskursiva premisserna på ett differentierat sätt. Denna bild bör dock nyanseras eftersom skribenterna i Aftonbladet kan göra sina röster hörda i diskursen och på så sätt visa att den politiska diskursen från alliansregeringens sida inte är en objektiv diskurs. De begrepp och idéer som bildar den, ur regeringens synvinkel, positiva ekvivalenskedjan kan definieras på ett annorlunda sätt, vilket görs i Aftonbladet när de exempelvis förknippar det fria skolvalet med segregation snarare än valfrihet. Detta bekräftar den diskursteoretiska slutsatsen om att en diskurs aldrig tillsluts helt, utan att alla bestämmelser är överdeterminerade och därmed föränderliga. I denna kontext är det även relevant att återkomma till det faktum att flertalet av texterna i Aftonbladet intar en antagonistisk position, vilket tyder på att de inte i någon egentlig mening bryter mot diskursens utformning, utan att de alla förhåller sig till en diskurs som är rådande i tidningens texter.

Det är endast Kadhammar i Aftonbladet som definierar vad läsförståelse är, vad en god läsförståelse ger för fördelar i samhället och hur man uppnår en god läsförståelse. I de andra artiklarna är läsförståelse en nodalpunkt för de diskurser som de verkar inom, men vad det egentligen innebär att kunna läsa lämnas utsagt och istället fokuserar skribenterna i hög utsträckning på att synliggöra vilka förändringar som bör genomföras för eleverna ska uppnå denna odefinierade läsförmåga. Kadhammar som nämner läsförmågan och att den ska uppnås genom traditionell tryckt litteratur

och genom att lägga multimodala texter åt sidan centrerar sin text kring vad man läser och inte hur man läser. Frågor som är centrala i den moderna litteracitets-diskursen så som hur mening skapas och sambandet mellan läsningens sociala och kognitiva grund lämnas i periferin samtidigt som det framhävs att en tryckt bok har oemotsagda fördelar som multimodala texter inte kan erbjuda. Sammantaget blandas val av material och vad läsningen ska leda till ihop. En tryckt bok förknippas med vissa förmågor som hör ihop med att det just är en tryckt bok istället för att fokusera på hur man läser den.

I de texter som har publicerats i Dagens Nyheter behandlar flera skribenter diskursen kring bildandet av en läskultur. I ett flertal av dessa artiklar intervjuas även läsforskare, vilket kan ses som ett försök till att ge det som presenteras en annan legitimitet än vad texterna i Aftonbladet får, där journalisterna själva i högre utsträckning står för sakkunskaperna. Den läskultur som forskarna tillsammans med Dagens Nyheter s journalister förespråkar kan bildas inom den rådande hegemoniska formationen genom att samhällets medborgare fokuserar på att lära eleverna att läsa genom exempelvis lässtrategier och högläsning. De tar med andra ord inte avstånd från den rådande diskursen liksom många skribenter i Aftonbladet, utan de förhåller sig konstruktivt och använder de medel och metoder som tillhandahålls inom den diskursiva utformningen. De litteracitetsförmågor som framhävs är både basala färdigheter så som avkodningskompetens och ordförståelse, förmågor att sätta sig in i andra levnadsöden samt bildandet av en empatisk förmåga. Det står också klart att den traditionella tryckta boken ger många fördelar, så som en förmåga att djupläsa och skapa egna bilder, och att alla bör kunna ta del av dessa böcker, samtidigt som en multimodal-kompetens ses som någonting som barn och ungdomar har men som de som är utan dessa kompetenser inte har något behov av att erhålla. Trots att läsning av litteratur ger fördelar framkommer det också att individen ska ha självbestämmande i dessa frågor. Den sammantagna slutsatsen blir i denna fråga att alla elever kan lära sig läsa om förutsättningar skapas och det är individens lust och intresse som ska avgöra hur mycket tid hen vill ägna åt läsning. Det strukturella perspektivet, där samhällsstrukturens klass- etnicitets och genusmönster som ger eleverna olika förutsättningar får här en perifer betydelse gentemot den frihet och det individuella ansvar som är grundläggande för att skapa en läskultur utifrån lust och intresse. Individens rätt till frihet och att en läskultur kan uppstå inom de rådande diskursiva ramarna ska dock inte tolkas som att läsning inte förespråkas, utan det finns ett normativt perspektiv där läsningens fördelar i hög grad förespråkas, dock kan detta ideal vara underordnat den individuella friheten i diskursens inneboende hierarki.

I den ovanstående diskursen kring bildandet av en läskultur råder en samstämmighet mellan forskarna och texterna kompletterar snarare varandra än visar på motsättningar. Det finns dock även texter i Dagens Nyheter som ger en delvis annan bild av de samhälleliga förutsättningarna för bildandet av en läskultur. Lenas text där Hedges intervjuas tar exempelvis, i likhet med Viscovi, ett nytt perspektiv på läsning. Dessa texter är svåra att jämföra med de i Aftonbladet eftersom de saknar relevanta jämförelsepunkter, samtidigt som de är intressanta i jämförelse med de övriga texterna i Dagens Nyheter, eftersom de utgör en form av diskurskritik, som inte framhävs i några andra texter. Skribenterna tar avstånd från att en läskultur i en mer traditionell mening kan skapas genom exempelvis en tydliggjord metodik. Kulturen är idag så fundamentalt annorlunda än vad den var när de läsideal som fortfarande är rådande skapades. Viscovi ser med tillförsikt fram emot en multimodal litteracitet-utveckling och vad det kan ge samhällets subjekt, medan Hedges ser de elektroniska hallucinationerna som någonting uteslutande negativt. Vad utvecklingen mot ett multimodalt textlandskap kommer leda till råder det, som jag redogjorde för i den ovanstående delen, delade meningar om, men att det finns en diskrepans mot förespråkandet av den traditionella bokkulturen och dessa insikter står klart.

5. Diskussion

I den följande diskussionsdelen kommer jag att diskutera mina val av teoretiska och metodiska utgångspunkter, mitt resultat och slutligen kommer jag att diskutera resultatens relevans inom lärarprofessionen.

5.1. Teori- och Metoddiskussion

Som jag skrev i metoddelen utför aldrig Laclau och Mouffe själva några konkreta diskursteoretiska analyser (Gustavsson 2008:17,18), vilket innebär att jag, som skriver en diskursteoretisk uppsats, inte har ett ramverk att falla tillbaka på när exempelvis diskurser ska avgränsas eller när operationaliseringar ska genomföras. Vid operationaliseringar och vid bestämningar av begrepps diskursiva tillhörighet har jag fått tydliggöra, enligt Sahlins metod, vilka begrepp som är diskursens utgångspunkter, hur de definieras, hur de hör samman med andra begrepp och hur de tillsammans bildar en diskurs. Genom detta tillvägagångssätt har jag exempelvis argumenterat för att rationalitet och effektivitet rimligtvis ska ses som en del av den hegemoniska diskursen, i den styrande politiska sfären, i de texter som publicerades i Aftonbladet. Det går aldrig att operationalisera och avgränsa diskurser på ett helt vattentätt sätt, utan läsaren kan alltid tolka texten på ett annorlunda sätt. Det primära i denna kontext är att synliggöra hur läsningen av den undersökta texten, genom min metod och teori, leder mig fram till den valda tolkningen. Därefter får läsaren själv förhålla sig till det föreliggande resultatet.

5.2. Resultatdiskussion

I analysdelen framkommer det att texterna som har publicerats i Aftonbladet förhåller sig kritiskt till den skolpolitiska diskurs som är den rådande under alliansregeringens styre. De kausala sambanden mellan exempelvis låg tillgänglighet och minskad läsning och det fria skolvalet och en litteracitetsförmåga som lämnade mer att önska var enligt skribenterna självklara och oemotsagda under den undersökta perioden. Denna diskurs, där skribenterna vill artikulera de diskursiva premisserna på ett annorlunda sätt än vad de regerande skolpolitikerna gjorde, för att på så sätt vända skolresultaten, kan ses som en diskurs som tar avstånd från den hegemoniska diskursen under den undersökta perioden. De förslag som de har som skulle kunna förbättra elevernas litteracitet får ett stort genomslag i media och i det politiska samtalet på grund av tidningens storlek och genomslagskraft, samtidigt som tankar om exempelvis ett begränsat skolval och ökade bidrag får ett begränsat reellt inflytande över den politiska beslutsordningen, där lönsamhet, effektivitet och individens rätt till självbestämmande i valet av skola är grundläggande utgångspunkter. Bilden av hur diskursen placerar sig i den samhälleliga hierarkin är tvådelad, dels är det en diskurs med marginellt politiskt inflytande i fråga om politiska beslut på riksdagsnivå, dels är det en diskurs som får ett stort utrymme i den mediala debatten.

Den diskurs som författarna i Aftonbladet representerar definieras både genom det ovannämnda avståndstagandet från den vid tillfället rådande alliansregeringens diskurs och genom den gemensamma grund som skribenterna i tidningen reproducerar. Avståndstagandet från regeringens politik lämnas oemotsagt och det går därför att se texterna som både ett avståndstagande och en gestaltning av att skribenterna tillhör den politiska fåra som tidningen är en del av. Det finns en likriktning i texterna där elevernas litteracitetsförmåga ska förbättras genom statlig intervention som ökar tillgängligheten av litteratur och som, på ett mer strukturellt plan, minskar segregationen och ojämlikheten, vilket i diskursen per definition kommer att leda till bättre skolresultat. Att motsätta sig den här bilden i en text i Aftonbladet hade, utifrån dessa resultat, varit mer uppseendeväckande, än det avståndstagande som skribenterna explicit redogör för mot alliansregeringens politik.

Ett antal av journalisterna i Aftonbladet skriver om vad som bör förändras i dagens svenska skola för att elevernas litteracitet ska förbättras. Att göra litteratur tillgänglig, att återgå till traditionella texter och att göra skolan jämlik är tre förslag inom detta ämnesområde. Texterna fokuserar på vilka förändringar som måste genomföras för att möjliggöra en fullgod litteracitet, men vad denna litteracitet ska utveckla för förmågor hos den läsande har en perifer betydelse. Endast i Kadhammars text konkretiseras elevernas litteracitet genom ett tydliggörande av att en bokbaserad litteracitetsförmåga leder till bättre ordförståelse och skrivförmåga. Sammantaget visar detta att en god litteracitetsförmåga ses som något oemotsagt positivt som alla bör inneha och skribenterna har ett antal reformförslag som skulle leda utvecklingen åt detta håll. Att skribenterna i Aftonbladet vill förändra samhället på många plan har genomsyrat resultatgenomgången och analysen. Att det inte är någon som vill förändra synen på vad det innebär att ha en god litteracitetsförmåga är i detta sammanhang anmärkningsvärt, eftersom det bryter det övriga mönstret. Samhället ska förändras på ett strukturellt plan och litteraturen ska vara tillgänglig för alla, men i den enda text där det uttrycks vad och varför man ska läsa återges en traditionell bild av läsning. I detta sammanhang återfinns ingen form av den annars så närvarande radikaliteten.

Hur man ska möjliggöra läsning av litteratur är centralt i båda tidningarna, men Dagens Nyheters skribenter definierar även, tillsammans med de intervjuade läsforskarna, varför man ska kunna läsa och skriva. I denna fråga synliggör skribenterna en rad olika förslag där allt ifrån basala färdigheter så som en grundläggande läs- och skrivförmåga till en ökad empatisk förmåga och en förmåga att sätta sig in i andras levnadsöden finns med som argument för ökad läsning. På så sätt ger texterna i Dagens Nyheter en djupare och bredare förståelse för vad det innebär att ha en god litteracitetsförmåga, hur man ska uppnå den och varför denna förmåga ska uppnås. En möjlig tolkning av detta resultat är att skribenterna i Aftonbladet fokuserar på att grundläggande förändringar måste äga rum innan en diskussion kring litteracitet i en mer specifik mening kan diskuteras; I exempelvis ett ojämnt skolsystem finns det viktigare saker att fokusera på än vilka fördelar sakprosan ger i förhållande till skönlitteraturen. En annan tolkning av resultatet skulle kunna vara att de skribenter som uttalar sig om elevers läs- och skrivförmåga i Aftonbladet främst är politiska skribenter, där skolpolitiken endast är en del av en kamp om att omdefiniera den rådande diskursen, medan forskarna som uttalar sig i Dagens Nyheter har en större förståelse för sakfrågorna och att dessa sakfrågor är deras huvudsakliga intresseområde.

En intressant aspekt av Dagens Nyheters användning av forskare inom litteracitetsområdet är den vinkel som de har valt i flera av artiklarna. Liberg får exempelvis uttala sig i Orrenius text om vad som saknas i en multimedial textvärld. Vinkeln på texten hade kunnat vara hur samhällets övriga medborgare ska göra för att uppnå de förmågor som eleverna innehar eller hur dessa förmågor ska kunna tillvaratas eller hur man utifrån den lärandes perspektiv ska utveckla det som för tillfället saknas. Att flera av skribenterna har valt att fokusera på avsaknaden av förmågor och att de framhäver vikten av en traditionell bokkultur gör att forskarnas uttalanden också anpassas efter textens diskurs. I denna diskurs finns en inneboende hierarki mellan olika sätt att läsa och olika material. De som exempelvis kan djupläsa och tänka abstrakta tankar gynnas av dessa diskursiva premisser, medan andra läsvanor missgynnas. En hierarki uppstår på så sätt mellan olika förmågor, och även en diskrepans uppstår mellan de mer traditionella ideal som framkommer i texterna och en litteracitetsundervisning som utgår från en meningsskapande process utifrån den lärandes perspektiv, där en multimodal text kan vara ett naturligt inslag. Trots att både artiklarna och teoridelen grundar sig i delvis samma forskares utgångspunkter finns ett större avstånd till de multimodala texterna i Dagens Nyheter. Detta är en konsekvens av de diskursiva premisserna, där

skribenterna har valt att skriva om skolan ur ett perspektiv som inte alltid överensstämmer eller ger hela bilden av den intervjuades förhållningssätt.

I de texter som behandlar ämnet kulturella förändringar i Dagens Nyheter fokuserar skribenterna på vad som håller på att förändras i den rådande kulturen. Skillnaden mellan denna diskurs och den antagonistiska position som Aftonbladets skribenter innehar är att journalisterna i Aftonbladet fokuserar på vad de vill ska förändras, men som inte inträffar, medan de förändringar som beskrivs i Dagens Nyheter inte kommenteras av Dagens Nyheter egna skribenter, utan de blir en del av beskrivningen av samhällsutvecklingen som skribenterna i Dagens Nyheter i dessa texter generellt sett förhåller sig neutrala till. Denna slutsats synliggör skillnaden mellan att vilja artikulera diskursen på ett annorlunda sätt och att endast följa den pågående utvecklingen.

5.3. Resultatens relevans för lärarprofessionen

I alla texter i undersökningen ses läsandet av skönlitteratur som någonting oemotsagt positivt. I Dagens Nyheter framhävs det vad litteraturläsningen ska utveckla för förmågor och i Aftonbladet nämns knappt varför boken är så god för läsarens utveckling. Varför läsning är av godo är underförstått. Det saknas en större diskussion kring varför elever ska läsa litteratur. Vad är det som gör att just denna syssla är någonting som alla bör behärska och avsätta tid åt för att exempelvis utvecklas till en empatisk, reflekterande och bildad person? Enligt texterna verkar det som att boken alltid medför någonting gott, motsatsen antyds aldrig under år 2014 i någon av tidningarna. Det är möjligt att denna utgångspunkt är legitim. Men varför de som läser skönlitteratur inte kan utveckla förmågor av motsatt karaktär som till exempel en bristande empatisk förmåga eller varför inte andra sysselsättningar så som exempelvis läsandet av facklitteratur, klassrumsdiskussioner, studiebesök och dokumentärfilmer kan användas istället för läsning av skönlitteratur för att utveckla vissa av dessa förmågor framgår inte. En annan aspekt som inte framgår är varför det måste vara ett sådant avstånd mellan multimodala texter och mer traditionella texter. Hur eleven läser en text kopplas samman med vad det är för text. Att till exempel den lässtrategi som gynnar en utveckling av reflektionsförmågan och ett abstrakt tänkande är så starkt förknippad med en tryckt bok är uppseendeväckande, särskilt med tanke på att denna koppling aldrig förklaras. Att eleven måste läsa tryckta böcker för att uppnå vissa förmågor tas i diskursen för givet. Ett ytterligare område som inte diskuteras är varför eleverna ska lära sig det som PISA-undersökningarna mäter och om det finns någon skillnad mellan den svenska skolans undervisning och vad som mäts i PISA-undersökningarna. Som analysen visar återkommer diskussioner kring vad som behövs göras för att förbättra elevernas litteracitet, men varför skolan måste förbättras enligt de mål som är uppsatta av OECD åsidosätts.

De ovanstående slutsatserna ska ses i ljuset av att det som kommuniceras via media påverkar vår verklighetsuppfattning och stora medier, likt dem som har undersökts i uppsatsen, påverkar även vilka frågor som kommer på dagordningen i andra sammanhang. Att rapporteringen om skolan har varit ensidig och negativ under de senaste åren och att vad eleverna inte har uppnått istället för vad de kan utveckla har varit i fokus är resultaten i denna uppsats ännu en bekräftelse på. Om media påverkar vår verklighetsuppfattning och vilka frågor som är på dagordningen i samhället är det av största vikt att medvetandegöra detta inom lärarprofessionen och sedan förhålla sig till det som rapporteras. Ett exempel på resultatet som läraren kan förhålla sig till är att det i uppsatsens resultatdel har framgått att skribenter i Aftonbladet endast i begränsad utsträckning talar om vad det innebär att uppnå en god litteracitet. Att denna litteracitet inte uppnås i en godtagbar utsträckning är otvivelaktigt, men vad litteraciteten mer konkret innehåller lämnas outtalat. Om teorierna gällande mediers påverkan och dagordningsmakt stämmer kan detta innebära att de flesta som tar del av

media kommer att få veta att den svenska skolan lämnar mycket att önska och de kan komma att vilja påverka läraren till att få eleverna att uppnå en god litteracitet som kan synliggöras i PISA-testerna, eftersom det är eftersträvansvärt i diskursens ramverk att få goda resultat i dessa tester, samtidigt som andra frågor utelämnas. Att läraren förhåller sig kritiskt och konstruktivt till denna rapportering och att det på så sätt inte uppstår en tystnadsspiral, där alternativa åsikter och genomföranden, som hade kunnat förbättra elevernas resultat, inte tystas ner är det primära i denna kontext om en ifrågasättande och konstruktiv diskurs ska uppstå.

Den sammantagna slutsatsen av ovanstående resonemang är följande: I den professionella lärarrollen är det av vikt att vara medveten om vilken bild av elevers litteracitet som skapas och inte skapas i dagspressen och hur denna bild påverkar elevernas förförståelse i ämnet. Mediabilden är en av många komponenter som kan tas i beaktande i den professionella undervisningen, och i denna fråga är min förhoppning att lärare genom denna uppsats kan skaffa en fördjupad bild över mediediskursernas innehåll och problematik.

6. Slutsats

Texterna i Aftonbladet polemiserar mot den litteraturpolitiska och skolpolitiska diskursen där effektivitet, rationalitet och det fria skolvalet var ledord i den politiska diskursen under alliansregeringens styre. Istället förespråkas tillgänglighet av litteratur, ekonomiska bidrag för läsfrämjande och minskad segregation för att på så sätt förbättra elevernas litteracitet. De polemiserar även mot hur PISA-debatten är artikulera, eftersom bristfokuseringen leder till en kontraproduktiv självbild hos eleverna och att andra viktiga frågor så som den sociala miljön döljs. I en text, skriven av Kadhammar, definieras elevens litteracitet som någonting som kan uppnås genom traditionell bokläsning och som ska leda till bättre ordförståelse och skrivförmåga. I övrigt är en god litteracitetsförmåga någonting som alla ska uppnå, men vad denna förmåga innehåller, varför den ska uppnås och varför vikt ska läggas vid att få bra resultat i PISA-undersökningarna lämnas generellt sett outtalat.

Skribenterna i Dagens Nyheter intervjuar många forskare inom litteracitetsområdet i sina texter och olika metoder som framhålls för att uppnå en god litteracitet är exempelvis användandet av olika lässtrategier så som att ställa frågor till texten och att högläsa för barn och unga. Om litteracitetsförmågan utvecklas kan ordförrådet och skrivförmågan förbättras och även förmågan att skapa empati och sätta sig in i andra levnadsöden kan utvecklas. Alla ska kunna läsa, men i vilken utsträckning individen läser är upp till individen själv. Texterna utgår även från ett bristperspektiv där det framgår vad eleverna saknar eftersom de inte kan läsa tryckta, traditionella böcker. Skapandet av bilder och en förmåga att djupläsa är två förmågor som framhävs i detta sammanhang, medan de multimodala texterna hamnar längre ner i diskursens hierarki. När det slutligen i Dagens Nyheter skrivs om kulturella förändringar som förändrar medborgarnas litteracitet benämns detta mer som ett konstaterande från skribenternas sida och åsikter i frågorna får främst de intervjuade personer uttrycka. Journalisterna framhåller ingen vilja till att förändra de diskursiva premisserna i dessa frågor. De visar inte heller någon vilja att ifrågasätta varför läsandet av skönlitteratur är något oemotsagt positivt eller varför vikt ska läggas vid det som mäts i PISA-undersökningarna.

6.1. Förslag på vidare forskning

I den föreliggande uppsatsen har endast två tidningars publiceringar under ett års tid analyserats. Hur det skrivs om elevens litteracitet i andra tidningar och under andra tidsperioder hade därför varit intressant att analysera för att på så sätt skapa en bredare och djupare förståelse för det undersökta ämnesområdet. Även hur man talar om andra skolfrågor i medier, under perioder som hittills inte har undersökts, hade i detta sammanhang varit intressanta forskningsingångar. Slutligen hade en undersökning av hur man talar om elevens litteracitet inom lärarkåren varit av intresse. Om en undersökning av den här karaktären hade genomförts hade man kunnat jämföra resultaten med denna uppsats för att på så sätt tydliggöra likheter och skillnader mellan hur man talar om elevens litteracitet i olika diskurser.

7. Käll- och Litteraturförteckning

7.1 Källförteckning

- Andersson, G. (2014-10-13). Det är Bah att satsa på En bok för alla, Alice! Aftonbladet, s. 5.
- Dagens Nyheter, osignerad ledare (2014-08-23). Dostojevskij är inte målet. Dagens Nyheter, s. 4.
- Delin, M. (2014-07-12). Läsandet bland pojkar ökar kraftigt. Dagens Nyheter, s. 8-9.
- Kadhammar, P. (2014-01-17). I kunskapssamhället har läsförmågan gått förlorad. Aftonbladet, s. 22
- Lenas, S. (2014-01-08). Skolresultaten sänks av spektakelkulturen. Dagens Nyheter, del 2, s.4-5.
- Letmark, P. (2014-04-03). ”Sakprosa lika viktigt som sagor”. Dagens Nyheter, s.30-31.
- Letmark, P. (2014-04-02). Självständigt läsande föds ur högläsning. Dagens Nyheter, s. 26-27.
- Lindberg, A. (2014-01-02). Fria skolvalet skadar Sverige. Aftonbladet, s. 2.
- Mellin, L. (2014-02-19). Skolan saknar inte stålar. Aftonbladet, s. 25.
- Naher, Al, S. (2014-01-16). Skolans misslyckande är Björklunds ansvar. Aftonbladet, s. 2.
- Olsson, H. (2014-08-21). Pisa-paniken döljer en otrygg skolmiljö. Aftonbladet, s.48
- Orrenius, N. (2014-08-23) Unga uppfinner egen språkvärld med mobilerna. Dagens Nyheter, s. 18-20.
- Sandahl, R. (2014-03-18). Ingen nämner de viktiga biblioteken. Aftonbladet, s. 17.
- Viscovi, Dino (2014-08-23). Sämre läsförståelse Naturlig följd av nya digitalsamhället. Dagens Nyheter, s. 6.

7.2 Litteraturförteckning

- Asp, K. (1986). Mäktiga massmedier: studier i politisk opinionsbildning. Diss. Göteborg: Univ. Stockholm.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2005). Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. Lund: Studentlitteratur.
- Bommarco, B. & Parmenius Swärd, S. (2012). Läsning, skrivande, samtal: textarbete i svenska på gymnasiet. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Bråten, I. (red.) (2008). Läsförståelse i teori och praktik. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Davidsson, E. Karlsson, K-G. & Oskarsson, M. (2013) Trender och likvärdighet Svenska elevers resultat på PISA naturvetenskap i en internationell jämförelse. Utbildning och demokrati, Vol 22, nr 3, 2013.

Elmfeldt, J. & Erixon, P. (2007). Skrift i rörelse: om genrer och kommunikativ förmåga i skola och medielandskap. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion

Esaiasson, P. & Gilljam, M. & Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2012). Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad, fjärde upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Franker, Q. (2011). Litteracitet och visuella texter [Elektronisk resurs] : studier om lärare och kortutbildade deltagare i sfi. Diss. (sammanfattning) Stockholm : Stockholms universitet, 2011. Stockholm.

Gustavsson, K. (2008). Inledning i Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (2008) Hegemonin och den socialistiska strategin. Göteborg: Glänta

Göteborgs universitetsbiblioteks hemsida. Artikeldatabaser. <http://libguides.ub.gu.se/content.php?pid=242838&sid=2069318> (Hämtad 2015-04-09).

Halliday, M, A. K. (1996). Literacy and linguistics: a functional perspective. I Hasan, R. & Williams, G. (red.). Literacy in society. London och New York: Longman,

Howarth, D. (2007). Diskurs. Malmö: Liber

Ivanic, R. (2004). Discourses of writing and learning to write. I: language and education, vol.18, nr 3, s.220-245.

Jakobsson, A. (2013) Tema: Storskaliga studier Kunskapsmätningar som paradox och möjlighet, sid 5-12 Utbildning och demokrati, Vol 22, nr 3, 2013.

Jakobsson, A. (2013). Att undersöka kunskapstrender med hjälp av PISA. sid 13-36 Utbildning och demokrati, Vol 22, nr 3, 2013.

Janks, H. (2010). Literacy and power. London: Routledge

Järvå, H. & Dahlgren, P.M. (2013). Påverkan och manipulation. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur

Laclau, E. & Mouffe, C. (2008) Hegemonin och den socialistiska strategin. Göteborg: Glänta

Liberg, C. & Säljö, R. (2014). ”Grundläggande färdigheter – att bli medborgare.” I: Lundgren, U., Säljö, R. och Liberg, C. (red.) (2010). Lärande Skola Bildning. Grundbok för lärare. Stockholm: Natur och Kultur.

Nilsson, Å. (2010) ”Kvantitativ innehållsanalys” i Ekström, M. & Larsson, L-Å. (red.)

(2010). Metoder i kommunikationsvetenskap. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Sahlin, I. (1999). Diskursanalys som sociologisk metod. I Sjöberg, Katarina (red.) Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken. Lund: Studentlitteratur.

Shehata, A. (2012) Medierna och makten över publiken. I Nord, L. & Strömbäck, J. (red.) (2012). Medierna och demokratin. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur

Skolverket. (2011). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011.

Skolverket (2013) PISA 2012. 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap. Resultaten i koncentrat. Sammanfattning av rapport 398.

Skolverket. (2015) Vanliga frågor om PISA. http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.201585!/Menu/article/attachment/Vanliga%20frågor%20om%20PISA.pdf (Hämtad 2015-04-10).

Stukát, S.(2011). Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap. Lund: Studentlitteratur

Säljö, R. (2003). Föreställningar om lärande och tidsandan. I Selander, S. (red.): Kobran nallen och majjen. Tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning. Myndigheten för skolutveckling. Forskning i fokus Nr 12. Stockholm: Liber Distribution.

Trost, J. (2010). Kvalitativa intervjuer. Lund: Studentlitteratur

TNS SIFO: Räckviddsutveckling ORVESTO® Konsument 2006:1 – 2014:3. http://www.tns-sifo.se/media/521222/r_ckviddsutveckling_2006_1-2014_3.pdf (Hämtad 2015-04-09)

Wedin, Å. & Hedman, C. (red.) (2013). Flerspråkighet, litteracitet och multimodalitet. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Weibull, L. (2014) Medieförtroende i nytt medielandskap i Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red) Mittfåra & marginal. Göteborgs universitet: SOM-institutet

Widerberg, K. (2002). Kvalitativ forskning i praktiken. Lund: Studentlitteratur.

Wiklund, M. (2006) Kunskapens fanbärare, den goda läraren som en diskursiv konstruktion på en mediearena. Örebro: Örebro Universitetsbibliotek

Winther Jörgensen, M. & Phillips, L. (2000). Diskursanalys som teori och metod. Lund: Studentlitteratur